STRIP SCHRIFT

Prijs f 5,95/Bfr. 110

CALVIN & HOBBES
STRIP EN COMMUNICATIE
RAW

Jaargang 23 nummer 5 's werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 10 x per jaar

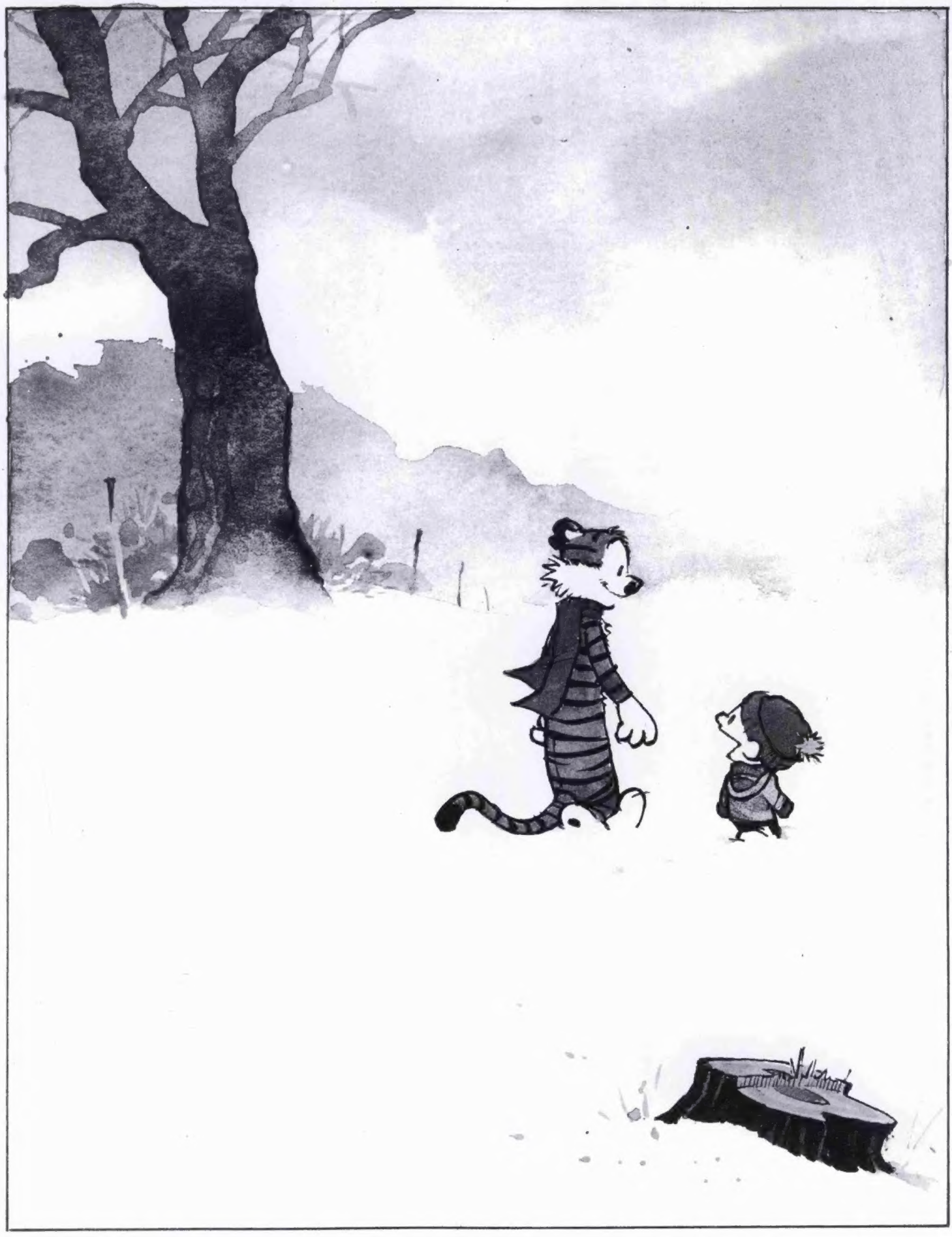

STRIP SCHRIFT

Jaargang 23 januari 1990 nummer 5 (232)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Hans Duncker, Eric de Graaf, Arco van Os, Hans Pols

Medewerkenden
Pam de Beer, Wim Berkelaar, Ben Bits, Ruud Booms, Patriek Bremmers, Har Brok, P. Hans Frankfurther, Gerrit de Jager, Michel Kempeneers, Johan Ligger, Nelleke Lindhout, Geurt Naber, Michel Nadorp, Stefan Nieuwenhuis, Ernst Pommerel, Mark Timmermans, Rudy Vrooman, Richard Samuel West

Redactie-adres
Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon 020 - 15 80 67

Abonnementen
Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 020-85 22 29
f 52,50 lid-abonnee
f 55,00 donateur-abonnee
Postbank 20 99 48 of
ABN-bank 54 89 74 330
ten name van Stripschrift, Amsterdam
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven contact opnemen met de redactie van Stripschrift

Bijvoegsel
Stripschapsreizen

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Omslag
Bill Watterson

Redactioneel

Sinds een aantal maanden geeft de gerenommeerde Engelse uitgeverij Penguin Books strips uit. De reeks uitgaven die bij hen op het programma staat, is er gekomen naar aanleiding van het succes van 'Maus' en 'When the wind blows' en inmiddels bracht Penguin het prachtige 'Barefoot Gen' uit, 'Read yourself Raw' en 'Raw volume 2 no. 1'; uitstekende uitgaven die enige verwantschap vertonen met Maus en eenzelfde kwaliteit hebben. Zo komen via de import toch een aantal goede stripuitgaven in de boekwinkel. Een grappige ontwikkeling, aangezien de boekhandel altijd heel moeilijk ertoe te bewegen was om strips in het assortiment op te nemen. Die weigering van de boekhandel komt voort uit een gebrek aan marktkennis en het stug vasthouden aan het verouderde waarde-oordeel dat stripverhalen oninteressante lectuur is voor kinderen. Als er auteurs zijn die dit beeld logenstraffen, dan zijn het wel de mensen die meewerken aan Raw. Het aanbod aan stripverhalen is nu, aan het begin van de jaren negentig even divers als het totale aanbod aan bellettrie en van een even gevarieerde kwaliteit.

Over kwaliteit gesproken. De kwaliteiten binnen de stripwereld komen ook in Stripschrift aan de orde. Deze maand besteden we onder anderen aandacht aan de Amerikaanse striptekenaar Bill Watterson, die het heeft gepresteerd om in een periode van drie jaar, zijn strip in ruim 600 kranten gepubliceerd te krijgen. Dat is pas communicatie!

Over communicatie gesproken. P. Hans Frankfurther legt in zijn beschouwing over dit onderwerp haarfijn uit wat de plaats van de strip zou moeten zijn in het communicatieproces tussen producenten en afnemers. Zonder strips of derivaten daarvan zou u een aantal produkten of diensten misschien al lang vergeten hebben.

Over langvergeten gesproken...

Inhoud

4 **CALVIN & HOBBES** Richard Samuel West
10 **1936 DERNIÈRES NOUVELLES** Michel Kempeneers
12 **LABYRINTHE** Sigrid Rousseau
17 **BITS & PIECES** Ben Bits
18 **VERBEELDING OF WERKELIJKHEID?** Wim Berkelaar
22 **STRIP EN COMMUNICATIE** P. Hans Frankfurther
29 **RAW** Hans Pols
30 **BOEKEN**
32 **ACTUALITEITEN**
34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

Calvin and Hobbes

Amerika's populairste strip

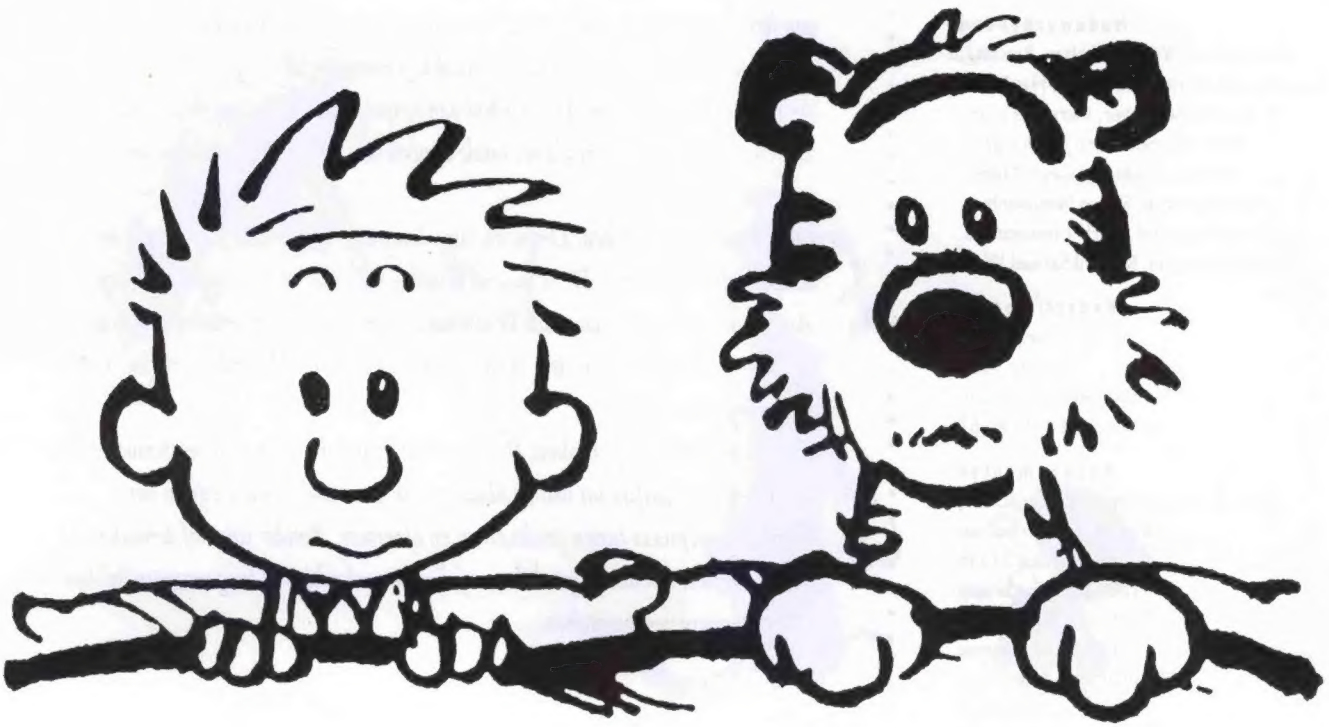

Calvin & Hobbes **is momenteel Amerika's populairste strip. Na nog geen drie jaar verschijnt de strip in meer dan 600 kranten. De drie** *Calvin & Hobbes*-**albums zijn permanente verschijningen op de New York Times bestsellerlijst. En hun bedenker,** Bill Watterson**, heeft reeds de 'Cartoonist of the Year'-prijs gekregen van de** *National Cartoonist Society*. **In Nederland is deze strip nog vrij onbekend, maar zeker niet onbemind. Juist de striptekenaars hebben de Nederlandse uitgever Cees de Groot van** *Big Balloon* **attent gemaakt op deze strip. De Groot zal de strip zeker in zijn fonds opnemen. Waarschijnlijk zal het eerste Nederlandstalige album in het najaar verschijnen. Maar waarom de strip zo tot de verbeelding spreekt en wat de achterliggende gedachte is, kunt u in dit interview met de bedenker en tekenaar Bill Watterson lezen.**

door

RICHARD SAMUEL WEST

Watterson is geboren in Washington, D.C., in 1958. Op de Chagrin Falls High School en Kenyon College in Ohio, tekende hij voor studentenkranten en -jaarboeken. Na zijn afstuderen in 1980, werd hij politiek cartoonist voor de *Cincinnati Post*. Een ervaring die hij zich herinnert als vreselijk deprimerend maar gelukkigerwijs kort. Niet in staat het onduidelijke idee van zijn redacteur over een redactionele strip te benaderen, wordt Watterson voor het einde van zijn eerste jaar ontslagen. De volgende vijf jaar leverde Watterson ideeën voor komische strips aan de syndicaten. Zes daarvan werden uitgevoerd, zes werden er afgewezen. *United Features Syndicate (UFS)* was het meest stimulerend en zijn zevende contract, met dit syndicaat, resulteerde in *Calvin & Hobbes*. Ironisch genoeg weigerde UFS het te distribueren, omdat ze dachten dat het niet zou verkopen. *Universal Press Syndicate* snaaide het van ze weg en lanceerde het in november 1985.

Watterson is gesteld op zijn privacy en geeft zelden interviews. Hij stemde met dit interview in onder voorwaarde dat de strip in het middelpunt van de belangstelling zou staan. Het interview werd afgenomen en uitgewerkt door Richard West, redacteur van het voormalige en betreurde politieke stripblad *Target* en al lange tijd een vriend van Watterson.

Hoe verklaar je de populariteit **van Calvin & Hobbes?**

Ik begrijp er echt niets van, juist omdat ik nooit de bedoeling heb gehad van **Calvin & Hobbes** een populaire strip te maken. Ik teken de strip voor mijzelf. Ik denk dat ik talent heb voor het uitbeelden van 'dierenmanieren'. Het is op een bepaalde manier zelfs deprimerend.

Is het niet ironisch **dat je, in een beroep zo gebonden aan formules, de meest succesvolle strip van de jaren 80 hebt gecreëerd juist door** niet **te proberen aan die formules te voldoen?**

Maar uiteindelijk kwam ik toch uit op dat wat reeds eerder geprobeerd en vastgehouden was. De strip gaat over een familie – een bekende, universele omgeving waarin je jezelf gemakkelijk herkent. Ik probeer er een unieke draai aan te geven, maar het wordt veel gebruikt.

Vandaag de dag is de trend in strips het zoeken naar een duidelijk afgebakend publiek, zoals gescheiden ouders, jonge ouders en ga zo maar door. Ik denk dat het idee erachter is om een specifieke groep aan de strip te binden. Een groep die daadwerkelijk in actie zou komen als de strip van de strippagina zou verdwijnen. Op die manier heeft de strip een betere overlevingskans dan een strip die een breed publiek aanspreekt, maar die de strip niet écht waardeert. In het algemeen houd ik niet van die trend-van-de-maand-strips omdat ze meestal het produkt van een andere marketinganalyst zijn en niet het produkt van een oprecht artistiek gevoel van de kant van tekenaar. Maar uiteindelijk is het niet het onderwerp dat echt van belang is, maar wat je er mee doet. Een familiestrip kan net zo goed uitgekauwde onzin zijn als elke andere soort strip.

Soms komt Calvin erg kinderlijk **over en soms doet en zegt hij dingen die volkomen onmogelijk zijn voor een kind van zes. Hoe denk je daarover?**

Voor mij is de flexibiliteit het belangrijkst. Wat geeft mij de meeste mogelijkheden, welke stem vertolkt mijn idee met de meeste kracht. Een kind snedige, volwassen opmerkingen laten maken, dat is iets dat door veel tekenaars gebruikt wordt. Het aantrekkelijke ervan is dat je weet dat de tekenaar een volwassene is die waarschijnlijk volwassen op- en aanmerkingen wil maken. Het is niet normaal om via het verstand van een kind te communiceren.

De hele grap komt er op neer wereldwijze gedachten in de mond van een baby of kind te leggen.

Inderdaad. Wat ik het leukst van Calvin vind, is dat ik het gevoel heb dat ik kan doen en laten wat ik wil. Dat hij soms kinderlijk kan zijn en soms ook niet. De uitdaging is het opstellen van de regels. Je kunt je stripwereld zo realistisch of onrealistisch maken als je zelf wilt, maar het belangrijkste is dat je consequent blijft in je visie. Het publiek gaat dan wel met je mee. Het hoeft niet het een of het ander te zijn.

Een van de leuke dingen van de Amerikaanse strip *Bloom County* is, dat het zo goed als geen regels heeft. Cutter John rijdt in een rolstoel vol met dieren die vissekommen als ruimtehelmen op hebben. Zo is het daar gewoon. Iedereen in de strip accepteert dit en wij lezers ook. Het komt er op neer dat **Breathed**, de tekenaar van Bloom County zegt dat hij tekent wat hij wil tekenen en dat hij zich geen zorgen gaat maken over ingewikkelde verklaringen voor wàt er gebeurt. De lezers moeten het maar nemen zoals het is. Het is een riskantere manier van schrijven, maar het geeft **Breathed** complete vrijheid in de wereld die hijzelf creëert. Andere strips die net zo goed zijn, hebben meer geordende werelden. Ik denk dat die van mij ergens tussen de uitersten in zit.

Denk je, omdat Breathed **helemaal geen regels heeft opgesteld, dat hij de** acceptatie **van zijn strips beperkt?**

Of om het anders te zeggen, omdat Calvin & Hobbes wel op een bepaalde manier aan regels gebonden is – omdat jij de grenzen, die je voor je fantasie-wereld creëerde, respecteert – wordt de strip misschien gemakkelijker geaccepteerd door de mensen. Verklaart dat voor een deel de populariteit van de strip?

Dat is mogelijk. Dat aspect interesseert mij niet zo erg. Wie het wel of niet leest is mijn zaak niet.

Ik heb het over acceptatie**. Als je bijvoorbeeld de regels van Calvins fantasiewereld zou overtreden, hoe zou dat de strip negatief beïnvloeden? Waarom kun je niet wat minder regels hebben? Waarom kan de strip niet meer zijn zoals Bloom County is?**

Ik denk dat ik op mijn manier het liefst werk. Ik houd er van met bepaalde beperkingen te werken. Het aspect van de strip waar ik het meest van geniet is het 'spelen' met de personen en karakters in de strip. Met andere woorden, hoe zij op elkaar reageren, dat interesseert mij, niet het spelen met de vorm van de strip. Laat ik het verduidelijken. Het visueel spelen met de vorm van de strip vind ik best leuk, maar in *Bloom County* wordt bijvoorbeeld af en toe met een verteller gewerkt. Het is een prachtig middel, maar mij stimuleert het niet. Wat ik met *Calvin & Hobbes* probeer te doen is het realistisch genoeg maken om mijn ideeën uit te proberen, zonder het zo realistisch te maken dat het mij beperkt.

Je hebt ooit gezegd dat de fantasie **van Calvin groter is dan die van jou zelf. Waar haal je je inspiratie wanneer je die niet op je eigen wereld baseert?**

Nou, waar ik nogal eens mee gespeeld heb is het begrip afmeting. Je gaat uit van jouw lengte. Eerst word je steeds groter, tot aan een bepaald punt en dan zit je op 'jouw' lengte. Je benadert de wereld vanuit die lengte. Welnu, als grootte steeds varieerde, als er geen regels waren voor het groeien van mensen bijvoorbeeld, hoe zou de wereld er dan uitzien? Met andere woorden als er geen duidelijke regels voor groei waren, hoe zou dat de dingen veranderen? Dat geeft me de ontzaglijk vele, visuele mogelijkheden waarmee ik zo graag werk. En voor de volwassenen, die de wereld vanuit een voor hen geschikt punt bekijken, is deze manier hopelijk nieuw.

Een van de beste kanten van de strip is dat je de lezers verrast **met de verschillende onderwerpen. Verras je jezelf wel eens? Doe je de dingen die je leuk vindt, die je toevallig gevonden hebt? Is het inspiratie of een automatische piloot?**

Ik wou dat het wat meer zo was. Ik kan niet zomaar vergeten wat we alleen geleerd hebben en voor waar aannemen. Iedereen gaat er bijvoorbeeld elke dag opnieuw vanuit dat de zwaartekracht er is, vanaf het moment dat hij uit bed komt tot aan het moment dat hij naar bed gaat. Om te verbeelden dat de zwaartekracht opeens uitgezet wordt, vereist veel fantasie. Mijn geest zweeft niet altijd vanzelf mee in die gekke situaties.

Zijn de fantasie-afleveringen de laatste drie jaar gemakkelijker geworden? Je doet dat de laatste tijd minder. Is daar een reden voor?

In het begin was het leuk om fantasie en realiteit zij aan zij te laten gaan. Eerst kan de lezer het idee zien groeien en dan de clou. Eerst ziet hij het vanuit het oogpunt van het kind en later vanuit een volwassen gezichtspunt en realiseert hij zich dat er iets niet klopt. Dat was in eerste instantie een leuke manier van werken, maar het werd steeds moeilijker om het plot origineler te maken. Het samengaan van fantasie en werkelijkheid kan gemakkelijk voorspelbaar worden wanneer het steeds op dezelfde manier herhaald wordt. Elke keer moet het gedaan worden zonder voorspelbaar te zijn, er moet iets spits in zitten zonder dat het zieltogend wordt. En dus doe ik het minder, omdat het steeds moeilijker wordt.

Maar ik probeer die fantasieën nog wel als ze mij aan staan. Ze hebben hun beperkingen. Ze zijn leuk om te lezen en zeker leuk om tekenen, maar ze hebben niet de emotionele kracht die de omgang van twee interessante karakters met elkaar hebben. Met andere woorden, wanneer Spiff op de planeet Zorg is, is het een visueel feest. Ik kan bizarre landschappen en monsters tekenen; ik kan spelen met bliksems en kleuren en dergelijke op de zondagen. Het is een avonturenverhaal op het simpelste nivo. Hij reageert op een situatie en aan het eind bevindt hij zich misschien plotseling in een klaslokaal, of zo, maar er is geen emotionele diepte.

De diepte van de vriendschap tussen Calvin en Hobbes interesseert mij omdat die belangrijk is. Het schrijven van elk verhaal heeft zo zijn eigen problemen, maar het belangrijkste voor mij is te zorgen dat de lezer alert blijft, oftewel: dat de strip onvoorspelbaar blijft. Ik probeer een balans te vinden tussen die twee, zodat de lezer zich af blijft vragen wat er gaat gebeuren en tegelijkertijd verbaasd is.

Wat vind je ervan als ik zeg dat ik denk dat Calvin & Hobbes voornamelijk het ontdekken van een vriendschap **is en dat al de striptrucs die je gebruikt slechts afleiden van dat emotionele centrum?**

Je komt in de buurt, maar ik weet niet of ze slechts een afleiding zijn. Ze interesseren mij alletwee, om verschillende redenen. Ik probeer gewoon zoveel ballonnetjes op te laten dat ik de ene dag een gooi- en smijtgrap en de

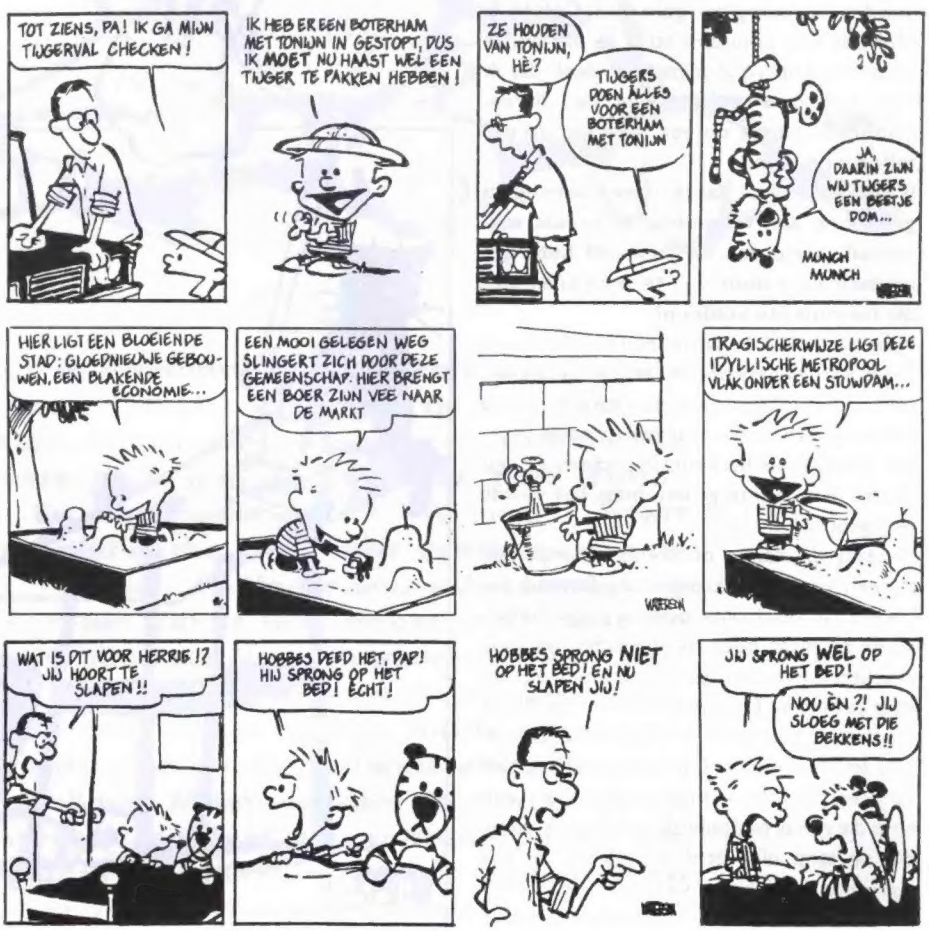
TOT ZIENS, PA! IK GA MIJN TIJGERVAL CHECKEN!
IK HEB ER EEN BOTERHAM MET TONIJN IN GESTOPT, DUS IK MOET NU HAAST WEL EEN TIJGER TE PAKKEN HEBBEN!
ZE HOUDEN VAN TONIJN, HÈ?
TIJGERS DOEN ALLES VOOR EEN BOTERHAM MET TONIJN
JA, DAARIN ZIJN WIJ TIJGERS EEN BEETJE DOM...
MUNCH MUNCH
HIER LIGT EEN BLOEIENDE STAD: GLOEDNIEUWE GEBOUWEN, EEN BLAKENDE ECONOMIE...
EEN MOOI GELEGEN WEG SLINGERT ZICH DOOR DEZE GEMEENSCHAP. HIER BRENGT EEN BOER ZIJN VEE NAAR DE MARKT
TRAGISCHERWIJZE LIGT DEZE IDYLLISCHE METROPOOL VLÁK ONDER EEN STUWDAM...
WAT IS DIT VOOR HERRIE!? JIJ HOORT TE SLAPEN!!
HOBBES DEED HET, PAP! HIJ SPRONG OP HET BED! ECHT!
HOBBES SPRONG NIET OP HET BED! EN NU SLAPEN JIJ!
JIJ SPRONG WEL OP HET BED!
NOU ÈN?! JIJ SLOEG MET DIE BEKKENS!!

JEEMIG! IK HAD HOOFDSTUK 5 VOOR MORGEN MOETEN LEZEN!
WAT MOET JE NU?
SNEL KOU VATTEN!!
KUCH KUCH
DAT KLINKT NIET BEST, CALVIN! IK HAAL JE HOESTDRANKJE EVEN
IK HOESTE NIET HOOR!! DAT WAS HOBBES!!
IKKE? IK HOESTE NIET!
WEET IK WEL, MAAR DAT HOESTDRANKJE SMAAKT VRESELIJK VIES!!
O! DUS DAN MOET IK HET MAAR DRINKEN!? NO WAY! IK WEIGER!!
OKEE, MONDJE OPEN, CALVIN
NEE! IK NIET! HOBBES! HET WAS H.. KUKK!
ACKTHP! PBTHBBPPTH!!
UGH! UGH!
HMMM! DIE HOESTSIROOP IS ME TOCH LEKKER!! NEEM OOK WAT! HET IS HEERLIJK! ECHT!!
MIJ NEEM JE NIET IN DE MALING, STINKERD!
WATTERSON

andere dag een fantasie-, vriendschaps- of verdriet-strip heb. Ik probeer binnen mijn bereik zoveel mogelijk afwisseling te bewerkstelligen. Dit alweer omdat het mij de flexibiliteit geeft om door te blijven gaan en hopelijk blijft het zo ook levendig voor de lezer.

Laten we het even over Hobbes hebben. Hij lijkt ouder en wijzer dan Calvin, maar niet zo erg veel. Welke omschrijving past het best bij hem: een huisdier, een vriend, een broer of de vader die Calvin nooit heeft gehad?
Hobbes is moeilijk te definiëren en ergens wil ik dat ook niet. Ik denk dat er een kant aan dit figuurtje zit,die ik moeilijk goed onder woorden kan brengen. Als ik zou moeten kiezen uit die vier dan benaderen de broer en de vriend hem het dichtst. Maar er is iets vreemds aan hem dat hopelijk niet met gemak onder te brengen is in enige categorie.

Op een bepaalde manier zegt dat meer over Calvin dan over Hobbes, want Hobbes is helemaal een produkt van zijn verbeelding.
Maar de strip benadrukt dat niet. Dat is de conclusie die volwassenen maken, omdat niemand Hobbes ziet zoals Calvin hem ziet. Een verslaggever, die een artikel over imaginaire vrienden schreef, vroeg mij eens om een commentaar. Dat heb ik niet gedaan omdat ik absoluut geen verstand van denkbeeldige vrienden heb. Het lijkt mij echter dat als je een vriend voor jezelf bedenkt, je iemand wilt hebben die het met je eens is en niet iemand die met je twist. Dus is Hobbes echter dan de droom van welk kind dan ook.

Met het risico om in psycho-gebabbel te verzeilen; een heleboel psychologen beweren dat kinderen denkbeeldige vrienden creëren om familiedrama's na te spelen. Dus kan een twist met iemand net zo goed deel van een denkbeeldige wereld zijn als een sentimentele, plakkerige vriendschap.
Ja, eh, ik hoop dat de vriendschap tussen Calvin en Hobbes zo complex is dat ze boven de normale fantasie uit komt. Het antwoord op de vraag of Hobbes echt bestaat of niet, vind ik niet belangrijk, maar hopelijk zijn er elementen in die vriendschap die zo complex zijn, dat het de relatie op een aantal niveau's interessant maakt.

Dus je hebt nu een grenslijn **getrokken, die op verschillende punten opzij geduwd wordt, bijna onlogisch op sommige punten, maar waarbinnen alles consistent is?**
Alles, ja.

Vind je jezelf dan niet in situaties waarin je zegt: 'Nee, dat kan ik niet doen.', terwijl je op een ander moment opzettelijk een logische regel overtreedt alleen maar om een bepaald effect **te bereiken?**
Zoals wanneer?

Zoals toen Hobbes Calvin aan een stoel vast bond. Als je het feit dat Hobbes fantasie is accepteert, dan is dat onmogelijk.

Ja, en de vader van Calvin vindt hem en de vraag blijft, hoe is hij in die situatie terecht gekomen? Zijn vader veronderstelt dat Calvin zichzelf heeft vastgebonden, zo goed dat hij niet meer los kon komen. Calvin legt uit dat Hobbes het gedaan heeft en hij probeert Hobbes er helemaal de schuld van te geven en het wordt in de strip nooit opgelost. Toch vind ik dit geen goedkoop eind aan een verhaal. De spanning, die ontstaat als twee versies van de werkelijkheid niet met elkaar overeenkomen, vind ik leuk. Er is iets

vreemds gebeurd en het klopt ook niet. Je moet het als lezer zelf maar uitmaken.

Ik denk dat het zo hoort bij de betere fantasieën... Ging Alice **echt door een spiegel? Was** Dorothy **werkelijk in** Oz**? Waar wil je in geloven?**

In dat verband zou ik willen zeggen dat de vraag 'fantasie of werkelijkheid' een literair middel is en dat de ultieme realiteit ervan sowieso van minder belang is. Met andere woorden, Dorothy is in Oz, als je er duidelijk merkbaar een droom van wilt maken dan wordt het stupide – je beperkt jezelf.

Het heeft minder zin.

En ook minder mogelijkheden. Er zijn zaken in de *Wizard of Oz* die zo zeer samenhangen dat ze in een droom niet voor kunnen komen – mijn dromen zijn tenminste niet zo samenhangend – en dus wordt het minder interessant als het alleen maar een droom is. De literaire verdiensten, de reden om het zo te schrijven, worden beter gediend door enige dubbelzinnigheid dan door alles overduidelijk te maken.

Je doet veel met de visuele **mogelijkheden van de strip. Probeer je bewust om zowel het visuele deel van de strip als de plots te variëren?**

Ik vind het tekenen leuker dan het schrijven, dus probeer ik ideeën te bedenken die me de kans geven de visuele kant van de strip ten volle te ontwikkelen. Sommige ideeën lenen zich daar niet voor. Zelfs dan probeer ik de tekeningen zo interessant mogelijk te maken, voor zover dat binnen de beperkte omvang mogelijk is. Als ik dus twee personen met elkaar wil laten praten – in een krant – dan probeer ik ze in een zo interessant mogelijke omgeving te zetten. Bijvoorbeeld door ze door een bos te laten lopen. Ik probeer verschillende perspectieven uit. Als ik een strip voor meerdere dagen maak waarin vooral gepraat wordt, dan elimineer ik de ene dag de achtergrond volledig, de volgende dag probeer ik het een beetje weelderiger te maken of laat ik de omgeving meer uit komen. Dit doe ik waarschijnlijk meer uit verveling dan dat het een welbewuste beslissing om de ene dag het ene en de andere dag iets anders te doen. Alleen voor de zondagen heb ik meer vrijheid wat betreft de visuele kant van de strip. Het leuke van een zondagstrip is dat ik dan meer ruimte heb. Je kunt langere conversaties of veel visuele dingen doen, of, in het beste geval, beide doen. Maar soms sluit het een het andere uit. Zondag-strips worden bewuster gekozen om deze twee belangen te laten zien.

Is er geen opmerkelijke overeenkomst tussen Hobbes **en** Tigger**?**

Dat hebben meer mensen gezegd. Tigger is waarschijnlijk naïever en energieker, maar hij is ook een innemend figuurtje. Disney heeft hem goed verfilmd, al leiden de andere *Pooh*-figuren onder deze versie. De originele *Pooh*-verhalen zijn erg subtiel en verfijnd. Ze gingen geheel aan mij voorbij toe ik een kind was en daarom hebben ze nooit echt invloed op mij gehad, totdat ik ze recent herlas en ze zijn komisch. Als ik ze eerder had begrepen, dan had ik het idee zeker overgenomen.

Het gaat erom dat er overeenkomsten **zijn met karakters die reeds in de literatuur zijn verschenen. Jij zal toch zeker de laatste zijn die zegt dat een kind met een imaginair dierenvriendje maagdelijk uit jouw brein ontsproten is.**

Juist. Veel van de situaties waar ik mee werk – monsters onder het bed en dat soort zaken – zijn veel gebruikte thema's. Hopelijk doe ik iets nieuws met ze of geef ik ze een ander leven omdat ik ze iets van mezelf mee geef, maar ja, ik zal nooit beweren dat iets dergelijks nog nooit eerder op aarde gezien werd.

De ouders spelen een interessante rol in de strip. Eigenlijk zijn ze bijfiguren, maar wat me boeit is dat ze hoogst zelden laten blijken dat ze van Calvin houden. Is

dat alleen maar omdat dat niet past in een humoristische strip, of is het inherent aan hun karakter?

Weer denk ik dat ik in de val van psychoanalyse van de karakters trap en ik wil niet zeggen: 'Dit figuurtje doet zo.' omdat dat beperkend werkt. Ik denk dat hun verhouding tot Calvin meer een weerspiegeling van mijn hang naar kluizenaarschap/mensenhaat is dan een literair belang.

Weet je, veel strips hebben een humorist, de brave held, de bijfiguur – deze figuren zijn de stereotypen en tamelijk platte nog wel. De rol die deze figuren in de strip spelen ligt volkomen vast door hun functie als lid van een bepaalde sociale groep of leeftijdsgroep of zo en ik probeer dat zo veel mogelijk te vermijden. Ik probeer elk figuur – zelfs die die niet belangrijk zijn – een unieke persoonlijkheid te geven die zich in de loop van de tijd kan ontwikkelen. Sommige minder belangrijke karakters komen minder vaak voor dan Calvin en Hobbes, maar door de jaren zullen alle figuren zich hopelijk ontwikkelen tot unieke persoonlijkheden even complex en interessant als Calvin en Hobbes.

Anders gezegd, ik wil de ouders niet alleen maar laten fungeren als ouders. Ik wil dat zij ook unieke individuen zijn. Zij zijn natuurlijk ouders en als verstandige mensen moeten zij reageren op Calvins persoonlijkheid. Als ik een figuur maak probeer ik me zo veel mogelijk in zijn positie te verplaatsen en ik weet dat als ik Calvins vader of moeder was, ik niet zou reageren met die plakkerige sentimentaliteit die je wel eens in andere strips ziet. Uitgaand van Calvins gewone gedrag, vind ik dat zijn ouders een bewonderenswaardige beheersing in hun gedrag laten zien.

SCHANDE! WAAROM ZOU IK NAAR BED MOETEN!? IK BEN NIET MOE! HET IS PAS HALF ACHT, IK...
ZZZZ
WEL TERUSTEN, CALVIN
KIJK EVEN OF ER MONSTERS ONDER M'N BED ZITTEN
GEEN MONSTERS. ALLES VEILIG
EN IN DE KAST?!
CALVIN, IK WEET ZEKER DAT ER GEEN MONSTERS IN JE KAST ZIJN... GA SLAPEN
MOOI IS DAT! IK WED DAT ZE DAAR DUS ZITTEN! EN DIE KOMEN ERUIT ZODRA WE SLAPEN OM ONS TE GRIJPEN!
SLAPEN? WIE GAAT ER SLAPEN?
GOED, WIJ ZULLEN DIE MONSTERS ALS EERSTE TE GRAZEN MOETEN NEMEN... JIJ LOKT ZE NAAR BUITEN MET DIE TOETER EN IK SCHIET ZE OVERHOOP!
LET OP! LET OP! IK HOOR ER EENTJE KOMEN!
HONK
WAT IS DIT VOOR HERRIE?!
AAAAH!!! EEN MONSTER OP DE GANG!!
SCHAT, KUN JE EVEN BOVEN KOMEN?
IK HEB 'M VERWOND DENK IK... GEEF ME DIE HONKBALKNUPPEL, DAN MAAK IK 'M AF!

Is het niet gemakkelijker **voor jou om je te verbeelden dat je Calvins vader bent dan Calvin zelf?**

De vader is in sommige aspecten een parodie op mijn eigen vader en hij is ook deel van mijzelf. Ik ben ook een gedeelte van de moeder en van Susie en van iedereen. Ik gebruik verschillende delen van mijn persoonlijkheid bij het schrijven van de karakters en als ik mijn werk goed doe, dan blijf ik trouw aan de situatie en trouw aan de figuur. Hopelijk is moeder niet alleen maar de strenge leermeester, maar beter gevormd dan dat – hetzelfde geldt voor de vader en Susie enzovoort. Mijn doel is iedereen compleet en 'af' te maken.

Je vermijdt te zeggen dat Calvin op jezelf lijkt, op jongere leeftijd dan.

Ja, Calvin is niet zoals ik was, maar een deel van mij zou zich zo gedragen hebben als ik mij van niemand iets zou hebben aangetrokken. Om volwassen te worden leren we allemaal bepaalde dingen niet te zeggen omdat we anders later in de problemen komen. Calvin kent deze vuistregel nog niet.

Is er in de strip ruimte **voor een ander kind?**

Ik denk dat dat de relatie tussen Calvin en Hobbes in de waagschaal zou stellen.

En, gezien Calvins persoonlijkheid lijkt het helemaal onwaarschijnlijk dat de ouders er nog tweede kind bij willen hebben.

Ja, dat is de grap van het geheel, Calvin is zo'n verschrikkelijke plaag dat ze die vergissing niet snel weer zullen maken. Ik ben blij dat de strip zijn persoonlijkheden niet heeft leeg gezogen. Alleen de babysitter is er na een paar maanden bij gekomen, maar verder is alles gebleven zoals ik het oorspronkelijk gepland had. Ik denk niet dat ik er nog een belangrijk figuur bij laat komen. Daarvoor is de wereld van de strip te klein, te geïsoleerd, een wereld die goed bij mij past. In eerdere strips, die ik ontwikkelde, liet ik veel personen opdraven waar ik zelf helemaal geen verstand van had. Ik probeerde het over vriendschappen en relaties te hebben waar ik helemaal geen verstand van had. Ik zie Calvin & Hobbes niet als comedy-team dat op het toneel danst en acteert. Ik ervaar het als een ongekunstelde en persoonlijke vriendschap, een soort vriendschap die ik goed ken en waarbij ik me op mijn gemak voel.

Tweede deel van dit interview in volgend nummer van Stripschrift

1936 DERNIERES NOUVELLES

Begin 1988 publiceerden een aantal leerlingen van het strip-atelier van de *Académie des Arts* te Sint Pieters-Woluwe (bij Brussel) een album: *1936, dernières nouvelles*. Het vormt een verzameling korte verhalen van tien veelal jonge tekentalenten die nooit eerder publiceerden. Een reden voor ons om ter plekke eens een kijkje te gaan nemen, want ook hier weten we niet al te veel over (de mogelijkheden tot) opleidingen tot striptekenaar.

door

MICHEL KEMPENEERS

Het Atelier de bande dessinée van Sint-Pieters-Woluwe staat onder leiding van **Alain Goffin**, zelf tekenaar van *Veel liefs uit Brussel* (op scenario van **François Rivière**) en van *Plagiat* (scenario van **Schuiten** en **Peeters**), waarvan Blitz binnenkort een vertaling brengt. Overigens kreeg Goffin zijn opleiding aan het *St.-Luc Instituut* te Brussel, in het befaamde *Atelier R* van **Claude Renard**. Hij maakte deel uit van de opmerkelijke lichting waartoe ook **Schuiten**, **Sokal**, **Berthet**, **Foerster**, **Cossu**, **Andreas**, **Sérafine** en **Chantal de Spiegeleer** behoorden.

Is het toeval dat zoveel bekende auteurs gegroeid zijn uit die ene groep? 'Moeilijk te zeggen,' vindt Goffin, 'sommige zeer getalenteerde mensen uit diezelfde groep hebben immers nooit iets gepubliceerd. We vormden wel een erg gemotiveerd geheel. Het was er prettig werken, er heerste een uitstekende sfeer en zoiets werkt natuurlijk stimulerend. Verder was er de figuur van **Claude Renard**: een sterke persoonlijkheid, echt een bezieler van de groep en dit was – hoewel Renard zelf maar weinig gepubliceerd had – toch een belangrijk gegeven voor het vertrouwen van de leerlingen.

Hier aan de *Académie des Arts* probeer ik op een gelijksoortige manier te werken met mijn leerlingen, dat wil zeggen ook als atelier, omdat ik geloof in het positieve effect van zo'n werkwijze, die zeer dynamisch is, want we werken meestal in een groep. Tekeningen kunnen bijvoorbeeld onderling besproken worden, details worden samen geanalyseerd, er wordt ingegaan op de reacties en gediscussieerd over allerlei aspecten.'

Geïnteresseerden kunnen vanaf hun zestiende jaar de lessen – twee avonden per week – komen volgen. Er zijn vier leerjaren voorzien en na elk jaar kan men examen afleggen – een opdracht wordt dan beoordeeld door een professioneel tekenaar – want er worden namelijk diploma's uitgereikt. De opleiding behoort in België immers tot het hoger kunstonderwijs. 'Let op,' waarschuwt Goffin, 'niet iedereen wenst persé een diploma. Verschillende van mijn leerlingen beschouwen striptekenen slechts als een hobby waarin ze vorderingen willen maken. En zelfs een diploma garandeert tenslotte niets, want het staat helemaal los van het werk dat de tekenaar levert. Kwaliteit valt niet a priori in de smaak van een potentiële uitgever. Let wel, ook al willen mijn leerlingen van tekenen misschien niet hun beroep maken, ze willen wel gepubliceerd worden! Dat is de ambitie van elke tekenaar, in tegenstelling tot bijvoorbeeld een amateur-schilder. Niemand verzint slechts verhaaltjes voor zichzelf, dat is duidelijk. Publiceren is zowel motivatie als het ultieme doel. Wie niet genoeg geluk heeft, komt soms terecht bij reclamebureaus of in de grafische sector.

Kan men iemand überhaupt leren striptekenen? Ik denk niet dat men daarop zomaar met ja of nee kan antwoorden. Iemand die wat talent heeft, leert hier allerlei tekentechnieken toepassen en een scenario opbouwen. Als hij echter geen scheppersbloed heeft, zal hij uitgroeien tot een goede *technicus*, meer niet. We proberen de leerlingen wel te helpen om hun eigenheid te ontplooien. In het begin kopieert iedereen wel in meerdere of mindere mate stylistische aspecten van zijn voorbeelden en idolen. Dat kan natuurlijk geen kwaad, maar er moet nog wat bijkomen: een ander gebruik van de kleuren, iets nieuws op het vlak van het scena-

Raymond Lengelé

rio, noem maar op. Dát persoonlijke aspect trachten we te stimuleren, maar zonder forceren, het moet van henzelf komen, ze moeten zichzelf er in kunnen terugvinden.
In het eerste jaar beginnen we gewoonlijk te werken rond een thema. Iedereen benadert dit natuurlijk op een andere manier en dat biedt interessante mogelijkheden om voor- en nadelen van een bepaalde aanpak te bespreken en te vergelijken. Voor het overige komt het erop aan dat ze een eigen universum en een eigen ritme kunnen uitbouwen; niemand tekent immers even snel. Ondertussen krijgen ze, indien nodig, begeleiding.'
Blijkbaar is Alain Goffin er wel degelijk in geslaagd het *Heilige Vuur* over te brengen op zijn leerlingen. Begin vorig jaar vroegen een aantal derde- en laatstejaars zich af of het niet mogelijk was iets te realiseren, dat een soort getuigenis zou zijn van wat ze de afgelopen jaren geleerd nen op het (toen nog) toonaangevende stripfestival te *Angoulème*. De realisatie van *1936, dernières nouvelles* is eerder moeizaam verlopen, men is er zowat een jaar mee bezig geweest. Niet echt verwonderlijk, want de meeste aspirant-tekenaars hadden al een volledige dagtaak achter de rug alvorens naar de (avond-)les te komen. Bovendien werkten de sterk verschillende tekenritmes natuurlijk ook remmend. Niettemin vond iedereen het een zeer boeiende ervaring, mede doordat men om kosten te besparen alles zelf heeft gedaan: omslag, bladindeling, lay-out, enz... Ook met het resultaat zijn de deelnemers best tevreden; het album oogt fraai en kreeg bovendien voldoende gunstige weerklank in de (franstalige) pers.
In totaal werden van *1936, dernières nouvelles* 500 exemplaren gedrukt (in zwart/wit), net voldoende om uit de kosten te komen. Zoals verwacht kon worden, is de inhoud zeer heterogeen. Erg opvallend is wel hoe de stijl van de diverse auteurs sterk verschilt. Wat betreft de bovengenoemde persoonlijkheid qua stijl, lijkt Goffin uitstekend in zijn opzet geslaagd. Het onvermijdelijke niveauverschil van dergelijke compilaties valt hier best mee en als we er dan nog rekening mee houden dat alle bijdragen in feite eerste publicaties zijn, wint het geheel enkel aan waarde. Op grafisch vlak springen vooral de bijdragen van **Sigrid Rousseau** (what's in a name?), **Raymond Lengelé** en **Etienne Schréder** in het oog. De strip *Labyrinthe* van Rousseau treft u elders in dit nummer van Stripschrift aan. Van **Etienne Schréder** wordt trouwens binnenkort een kort verhaal gepubliceerd in *(A Suivre)*.Dit aanbod staat wel helemaal los van zijn bijdrage tot *1936, dernières nouvelles*. Ondanks de positieve reacties heeft geen der auteurs een aanbieding gekregen van één of andere uitgeverij. Jammer, er zit echt wel kwaliteit onder. Veel van deze jongere talenten vragen zich intussen waarschijnlijk af waarom ze niet 30 jaar vroeger geboren zijn...

Etienne Schréder

hadden in het stripatelier. Als het ware als kroon op hun werk. Al snel werd het idee van een publicatie goedgekeurd. Als thema opteerde men voor een jaartal, omdat dit erg veel mogelijkheden in zich heeft.
Die publicatie is overigens geen primeur. In het verleden hebben leerlingen van het *Atelier R* – óók de lichting Goffin & Co – reeds enkele keren een soortgelijke compilatie gepubliceerd, *Le 9ième Rêve*, en daarmee zelfs eens een *Alfred* gewon-

Tenslotte nog wat voor de **Schuiten**liefhebbers. Enkelen onder hen hebben misschien het geluk gehad de (schitterende) dia-montage te zien die **Schuiten** en **Peeters** hebben opgebouwd rond hun universum der *Duistere Steden*. In die montage komt een sequentie beeldjes voor die gebaseerd zijn op onuitgegeven werk. Het betreft uittreksels uit het story-board van de lange speelfilm *La Cité des ombres* (De stad der schaduwen) die Schuiten en Peeters voorbereiden en die ook handelt over een duistere stad.
Omdat de auteurs van *1936, dernières nouvelles* het peterschap van het project hadden aangeboden aan Schuiten, hebben ze hem meteen gevraagd of hij ook een bijdrage wilde leveren voor het album. Geen probleem, maar Schuiten verkoos iets te publiceren dat nogal verschilt van wat van hem al op de markt was. Zijn keuze viel op voornoemd story-board, zodat de lezer als lekkermakertje 30 shots (in waterverf) uit de film avant-première krijgt, uitgesmeerd over 10 bladzijden. Om de twijfelaars te overtuigen?

Het album 1936, dernières nouvelles kan besteld worden (er resteren nog ongeveer 100 exemplaren) bij:
Académie des Arts
Atelier BD
30, Avenue Charles Thielemans
B-1150 Bruxelles
Belgique

IK HEET ALEJANDRO FERRI : IK KOM UIT EEN ZESTIENDE-EEUWS ADELLIJK GESLACHT.
AL VIERHONDERD JAAR LIJDT ONZE FAMILIE AAN EEN ONGENESELIJKE ZIEKTE.
NET ALS DE RIDDERS VAN DE RONDE TAFEL, DIE DE GRAAL ZOCHTEN, ZIJN OOK WIJ OP ZOEK NAAR IETS MYSTIEKS.
IK BEN AL VIJFTIEN JAAR ONVERMOEIBAAR MET DE SPEURTOCHT BEZIG.
IK WEET NU DAT DE OPLOSSING ERVAN IN DIT VREEMDE GEBOUW SCHUILT.

HELAAS, OOK ANDERE FAMILIELEDEN DORSTTEN NAAR HET ONBEKENDE. EINDELIJK BEGREEP IK WAAROM ER TALLOZE FAMILIELEDEN WAREN VERDWENEN.

ZE HADDEN HETZELFDE LOT ONDERGAAN.

NIEUWSGIERIGHEID IS MIJN MEEST UITGESPROKEN KARAKTERTREK. VAAK WERD IK ER DOOR GEDREVEN SAMEN TE LEVEN MET VROUWEN DIE NIETS MET MIJ GEMEEN HADDEN; ALLEEN OM ER ACHTER TE KOMEN WIE ZE WAREN.

HET 'TESTAMENT VAN DE DODE WAS EEN GRAVURE VAN PIRANESI. IK ZAG DAT ER EEN MINOTAURUS OP STOND. HET LEEK OF HIJ SLIEP, DROOMDE. MAAR WAARVAN, VAN WIE?

MAAR IK MOEST WEER VERDER.
URENLANG DWAALDE IK DOOR EEN JUNGLE VAN BETEGELDE WANDEN EN SANITAIR.
DOOR DE SYMMETRIE EN DE ZINLOZE HERHALING RAAKTE IK, MOE EN ALLEEN, DE WEG KWIJT.
IK NAM ME VOOR BETER OP TE LETTEN HOE IK LIEP.
EINDELIJK ZAG IK EEN UITWEG...
3

NAARMATE IK VERDER IN HET HUIS DOORDRONG, KREEG IK STEEDS STERKER HET GEVOEL DAT ALLES WAT IK DEED, VOORBESTEMD WAS.

PLOTSELING SLOEG DAT VOORGEVOEL OM IN EEN VASTE OVERTUIGING.

NET OF JE EEN SCHAAKPROBLEEM PROBEERT OP TE LOSSEN VAN EEN SPEL DAT AL VASTSTAAT.

TOEN BEGREEP IK ZIJN BESLISSING: IK ZAT MIDDEN IN EEN LABYRINTH.

IK MERKTE DAT ER VAN ALLE KANTEN LANGZAAM IETS ZWAARS OP ME AFKWAM.

5

MIJN NIEUWSGIERIGHEID WON HET VAN MIJN ANGST. IK BESLOOT MIJN OGEN NIET DICHT TE DOEN.

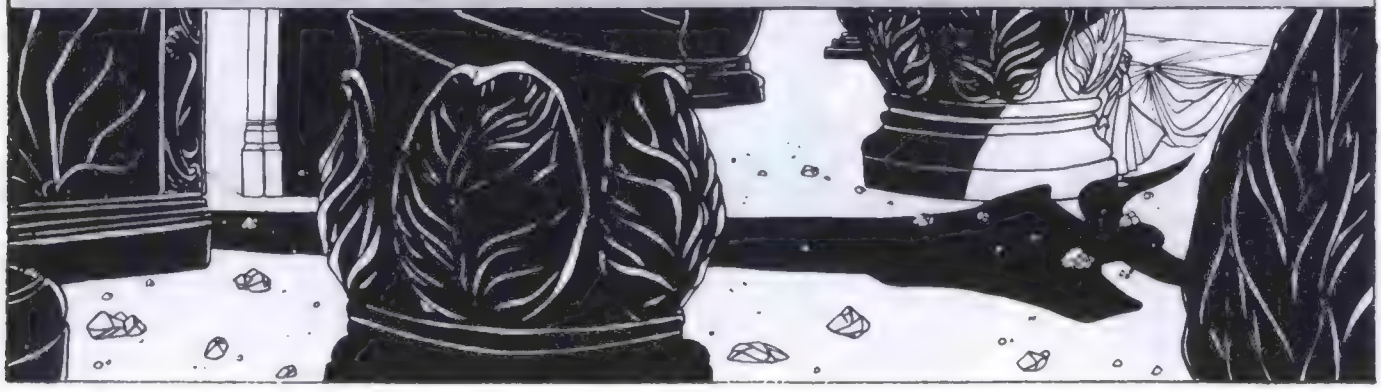

ROUSSEAU. S - 87

vertaling: HANS POLS / lettering: RUDY VROOMAN

BELEGGEN

Ik heb me in het grote geld begeven. En ik heb er niets voor hoeven doen. Vroeger verzamelde ik strips. Nu noemen allerlei intelligente bladen dat opeens beleggen in jeugdzonden. Ze voorspellen zelfs speculatiewinst met het nostalgisch erfgoed.
Goh, 't is toch leuk als je achteraf ontdekt dat je destijds een vooruitziende blik had. Wat klopt hier niet, hoor ik mijn achterhoofd zoemen.
Een collectioneur is iemand die aandeeltjes idealisme koopt. Wil er nooit meer geld voor terug zien. Hebben is koesteren. Zuurstofvrij conserveren. En nog enkele de openbaarheid belemmerende maatregelen. Een belegger is iemand die veelvuldig stukjes koopt en verkoopt ter aanvulling van een zichzelf continu oppompende portemonnee. Verstand van zaken van de achterliggende company ontgaat hem het liefst. Dat belast de hersenen onnodig.
Een belegger in strips is dus al een tegenspraak in zichzelf.
Hier zou ik kunnen ophouden, ware het niet dat het beleggingsgeloof in strips hardnekkig vanuit de stripwereld blijft worden uitgedragen. Zelfs de veilingmeester van de verliesgevende stripveiling bij Sotheby's blijft hoera roepen. Ook Marten Toonder wankelt. Achterop de Bommelcatalogus merkt hij op: 'Zelfs investeerders kunnen er uit leren, dat ouderdom en zeldzaamheid meer waard zijn dan kwaliteit, (...)'. Geld speelt wel degelijk een rol.
Joop, een professionele belegger in de arm genomen. Advies opgevolgd. In een clubje van vijf gaan zitten. Risico en kostenspreiding. Joop doet het beleid. Ben en trawanten schuiven de centen. Na een halve dag stonden we al op min 105 gulden. Joop had een Matlatalogus aangeschaft alsmede postzegels en wat telefoonkosten.
'Ik heb even een selectietje gemaakt. Tien Kuifje Sovjet Unie en vijf Geheim van de Zwaardvis aanschaffen. Geeft keurig rendement over pak 'm beet, zes jaar.'
'Ho Joop. Eerste probleem. Die zijn er niet. Voor vraag heb je aanbod nodig. Anders schieten de aankoopprijzen teveel omhoog.'
'Tsja, Ben, zo kan ik niet werken. D'r zijn maar een handvol van die dure titels. Als ik moet gaan zoeken, schieten de aftastkosten omhoog. De rest van die boekies is de moeite niet bij termijn beleid.'
Twee dagen later meldde Joop zich met nieuw beleid.
'We gaan in volume, Ben.'
'Volume?'
'Ja, veel boekies van vijftig piek en snel doorverkopen. Rendeert ook lekker.'
'Ja Joop, we gaan d'r een beetje een stripwinkel beginnen. Je weet toch dat er geen strip exchange bestaat, hè?'
'Tsjemig. D'r is toch wel een markt die de jong belegen strippies wil kopen?'
'Zeker, maar beperkt hoor. Een stuk of drie antiquariaten. Die zijn liefhebber, inkoper zo je wil, en verkoper tegelijk. Die bepalen nou net zelf die catalogusprijzen van jou. En nog twee of drie kapitaalkrachtige verzamelaars. Dan heb je de markt gehad.'
'Ben, dat is een poreuze cirkel waar we op draaien. Da's geen beleggen. Dat is kopen voor wat de gek er voor gaat geven.'
'Precies.'
Joop nooit meer teruggehoord.
Een recept.
Het unieke beleidsscenario voor beleggers in strips ziet er als volgt uit. Zorg voor geld. Open een stripwinkel. Kap je haar kunstzinnig. Stel je eigen richtprijzen op. Suggereer je veertigers onder de klanten een enorme afzetmarkt. Biedt bij gelegenheid als stripwinkeliers en veilingmeesterliefhebber tegen elkaar op. Zorg voor een knappe public relation naar de pers over de prijzen in het jaar 2000. Laat nooit merken dat jezelf beurs, koper en koerssamensteller tegelijk bent.
Over twintig jaar wordt het handjevol stripantiquaren gepensioneerd. De eerst volgende maandag daarop loeien de sirenes vanwege black monday in strippprijzenland. De markt is vertrokken.
Daar zit je dan met je lullige pakketje Avonturen van Tom Poes uit 1941, waar je van oma op familiefeestjes toch al niet over mocht praten omdat zij destijds op de Telegraaf was geabonneerd. Laat staan dat je dertig jaar lang opslagkosten hebt betaald voor veertig complete series Sus en Wis.
Voor beleggen heb je nu een behoorlijk aanbod nodig. En straks een markt. Geen geregisseerde zeepbellen.

Ben Bits

Een literaire lezing van Het Land van
VERBEELDING OF WERKEL

Het is geen gewoonte stripverhalen met literatuur te vergelijken. Strips worden in het algemeen als lectuur beschouwd. Het kenmerk van lectuur is dat er gezorgd wordt voor verstrooiing, zonder de lezer al te zeer te vermoeien. Dit in tegenstelling tot de literatuur, die er juist op uit is de lezer te prikkelen en soms zelfs op het verkeerde been te zetten. Zo bezien vallen veel strips ongetwijfeld in de categorie lectuur. Menig verhaal is eenvoudig van opzet, kent een beperkte thematiek en laat nauwelijks ruimte voor een meer dan oppervlakkige beschrijving van de hoofdpersonen. Toch verschijnen er af en toe strips die meer bieden dan oppervlakkige lectuur. Zo'n strip is de vierdelige serie *Het land van langvergeten*, **waarvan onlangs het laatste deel uitkwam. Het werk laat zich zelfs literair lezen.**

Het land van langvergeten is een uitgave van Oberon. De uitgeverij komt de eer toe de ambitieuze serie voor Nederland toegankelijk te hebben gemaakt. In dat verband moet ook vertaler **Kees Beentjes** worden genoemd, die zich nauwgezet van zijn taak heeft gekweten. Eén ding had de uitgeverij echter niet ongestraft mogen laten passeren: zijn vertaling van de titel. Het is een raadsel waarom Beentjes de strip *Het land van langvergeten* noemt. De oorspronkelijke titel luidt namelijk *Balade au bout du monde*, hetgeen vertaald kan worden als *Wandeling naar het einde van de wereld*. Dit lijkt een onbelangrijk detail, maar is dat niet. De oorspronkelijke titel verwijst namelijk direct naar één van de grootste romans, die deze eeuw in Frankrijk is verschenen. Het betreft hier *Voyage au bout de la nuit* (Reis naar het einde van de nacht) van de schrijver **Louis-Ferdinand Céline**, dat in 1932 uitkwam (zie ook Stripschrift, 23e jaargang, nummer 4: Tardi). De hoofdpersoon van dàt boek beleeft, onder meer als soldaat, allerlei avonturen en houdt daar een negatieve kijk op het leven aan over. Door verkeerd te vertalen, miskennen

vertaler en uitgever de literaire verwijzing in de titel. Want ook in de strip staat een individu centraal, die in allerlei avonturen verzeild raakt en zich daar de zin van afvraagt.

Moeras

Hoofdpersoon van de strip is de fotograaf Thierry Jolinon. We leren hem kennen als hij eenzaam door de straten van Parijs slentert. Daar wordt hij opgemerkt door zijn vriendin Annette. Die constateert bezorgd dat hij een week is weggeweest, zonder iets van zich te laten horen. Thierry maakt een verwarde indruk en zegt geplaagd te worden door *schemerige*

beelden. Het zijn beelden van een moeras. Hij neemt afscheid van Annette met de aankondiging *naar het einde van de wereld* te vertrekken.
Hij neemt zijn intrek in een in de buurt gelegen hotel. Tot zijn verbazing merkt hij niet de enige te zijn, die belangstelling voor het moeras heeft. Ook een jonge vrouw wil er een kijkje nemen. Van de hoteleigenaar hoort hij dat verschillende personen nimmer meer van het moeras

door

WIM BERKELAAR

zijn teruggekeerd en hij ontmoet een oude man wiens zoon spoorloos verdwenen is. Nieuwsgierig geworden, besluit Thierry het moeras de volgende dag te fotograferen.
Dan gebeurt er iets vreemds. Als hij het moeras fotografeert, krijgt hij de jonge vrouw uit het hotel in beeld. Zij wordt plotseling aangevallen door een soort Middeleeuwse ridder. Thierry probeert haar te redden, maar wordt op zijn beurt overweldigd.

Elementen

Als hij weer bij kennis komt, blijkt hij zich te bevinden in een onderaards ge-

.angvergeten IJKHEID?

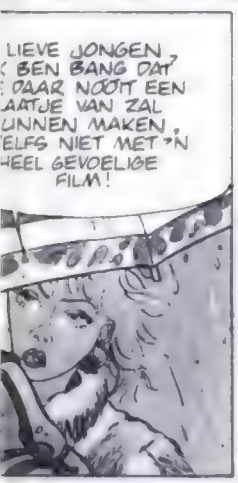

Verbeelding....

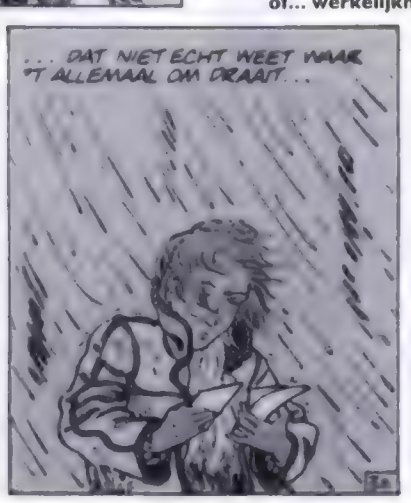

of... werkelijkheid

welf. Hij treft er talloze verwilderde gevangenen aan, die gedomineerd worden door een sinister viertal. Dat zijn *de monnik*, en zijn *lakei* en *platluis* en *de spotter*. Ook dit viertal tast echter in het duister over de reden van hun gevangenschap. Wel zijn zij het die de gebeurtenissen in een stroomversnelling brengen. In hun onderlinge rivaliteit staan ze elkaar naar het leven en dat is voor de overige gevangenen het sein om uit hun apathie te ontwaken. Ze komen in opstand, maar geraken niet verder dan de ontdekking van hun vrouwelijke medegevangenen.

***Links:* Het onderaardse gewelf**

Waanzinnige koning

Zo vindt Thierry wel de jonge vrouw uit het hotel terug, maar niet zijn vrijheid. Om die te bereiken waagt hij een duik in *het zwarte water*, de plaats waar gevangenen na hun dood worden 'begraven'. Hij vindt een doorgang en belandt tot zijn ontsteltenis in de Middeleeuwen.
Daar wordt hij aangehouden door Prins Argon, die hem het geheim onthuld over het onderaardse gewelf. Thierry blijkt gevangen te hebben gezeten onder de burcht van het koninkrijk van Galthédoc. Dat koninkrijk werd opgericht door Koning Joachim I, die een ijverig leerling was van de Griekse wijsgeer **Empedocles** van Agrigentum (5e eeuw voor Christus). Empedocles leerde dat alle leven opgebouwd was uit de elementen aarde, water, lucht en vuur. Joachim meende dat de eerste drie elementen stabiel waren, maar dat het vuur de oorsprong van alle kwaad was. Daarom stichtte hij zijn koninkrijk in een moeras, want daar waren wel aarde, water en lucht aanwezig, maar het vuur ontbrak. Om zijn koninkrijk ongerept te houden, isoleerde Joachim het van de boze buitenwereld. Na zijn dood ontstonden er eeuwenlange conflicten en intriges, die nog altijd voortduurden. Prins Argon vertelt kroonprins te zijn en in die hoedanigheid aanspraak te maken op de troon van de koning, die gek geworden is.
De gekte van Koning Jehan is Thierry noodlottig geworden. De vorst verplaatste zich tijdens de jacht regelmatig buiten de grenzen van zijn koninkrijk. Telkens als hij dan door personen uit de 20e eeuw werd gesignaleerd, liet hij hen gevangen nemen, omdat zijn koninkrijk geïsoleerd moest blijven van de rest van de wereld.
Thierry hoort het verhaal met stomme verbazing aan. Hij vindt het onbegrijpelijk dat de buitenwereld niets van het geheime koninkrijk weet. Prins Argon op zijn beurt wil weleens weten wat er zich in *het grote gewest* (de buitenwereld) afspeelt. Thierry besluit terug te keren naar de twintigste eeuw om een reportage te maken en die te tonen aan de bewoners van Galthédoc, zodat hun isolement doorbroken wordt. Eenmaal terug vervoegt hij zich weer bij zijn vriendin Annette. Samen met haar maakt hij de reportage en keert terug naar het moeras, in de hoop de toegang tot Galthédoc te vinden.

Onvruchtbaarheid

Intussen beseft hij niet dat hij misleid wordt door Prins Argon. Die heeft zijn zinnen gezet op de troon en spant met drie landheren samen tegen zijn vader. Koning Jehan op zijn beurt is geobsedeerd door de voorspelling dat een legitieme prins hem zal opvolgen. Argon vreest hij niet, want deze zou in werkelijkheid een bastaard zijn. Wie de legitieme prins is, blijft de koning onbekend. Hij wilde het bij de koningin verwekte kind doden, maar zij heeft het op tijd in veiligheid kunnen brengen. Uit wraak zette hij haar gevangen in het onderaardse gewelf. Maar de afwezigheid van de koningin leidde tot onvruchtbaarheid bij de vrouwen van Galthédoc. Het koninkrijk

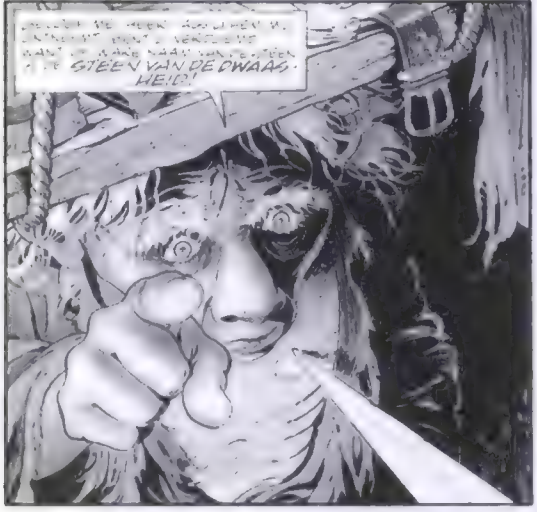

dreigt uit te sterven. Zo is de vreemde situatie ontstaan dat de koning onder geen beding meer een koningin naast zich duldt, terwijl Prins Argon juist op zoek is naar een geschikte vorstin, omdat hij hoopt met haar aan zijn zijde de vruchtbaarheid in Galthédoc te stimuleren.

Nu had Thierry hem verteld van de jonge vrouw uit het hotel, die ook in het onderaardse gewelf zat opgesloten. Argon geeft opdracht om haar te ontvoeren en dwingt haar met hem te trouwen. Zij stemt daarin noodgedwongen toe, op voorwaarde dat Thierry ongemoeid gelaten wordt.

Argon wil de macht grijpen tijdens het grote, jaarlijkse vernieuwingsfeest. Het is traditie dat de koning bij die plechtigheid de beste tien soldaten van zijn rijk op symbolische wijze verslaat. Argon wil die soldaten omkopen en de koning laten doden.

Masker

Thierry doet intussen verwoede pogingen Galthédoc terug te vinden. Dit lukt aanvankelijk niet. Wel wordt hij in zijn slaap steeds 'bezocht' door een vrouw met een eigenaardig masker en hoort hij mysterieuze muziek. De vrouw achter het masker blijkt de jonge vrouw uit het hotel te zijn, die nu wordt gegijzeld door Argon. De muziek wordt gespeeld door een wees genaamd Joachim. Zijn muziek werd door de gegijzelde vrouw herkend, als zij opgesloten zit in het kasteel van Argon. Een oude vrouw uit het onderaardse gewelf had die muziek namelijk ook gezongen. De gijzelaar van Argon vertelt Joachim van het bestaan van Thierry. Joachim besluit vervolgens hem met de muziek te lokken. Hij vindt Thierry (en diens vriendin Annette) en samen weten ze de gijzelaar uit handen van Argon te bevrijden.

Deze zint op wraak. Hij kent het verhaal van de kleine dwerg Rabal, de vroegere vertrouweling van de koningin. Het is een lelijk mannetje met een vogel op zijn hoofd. Zijn geheim is *de steen der dwaasheid*. Hij draagt een steen onder zijn huid, die hem in staat stelt mensen naar zijn keuze macht te schenken. Buiten hem brengt de steen echter ongeluk. Argon nu ontneemt hem de steen in de hoop Thierry in het ongeluk te storten.

Voorlopig is het niet zover. Op de dag van het zogenaamde vernieuwingsfeest zit het Argon tegen. Weliswaar wordt de koning bij het symbolische gevecht met zijn tien ridders gedood, maar voor Argon zich tot koning heeft kunnen uitroepen, verschijnt de oude koningin. Zij was de oude vrouw in het onderaardse gewelf, die de muziek van Joachim herkende. En ofschoon Joachim haar zoon niet is (die was al snel overleden), roept ze hem uit tot de legitieme opvolger van Koning Jehan. Het plan is dat hij trouwt met de jonge vrouw uit het hotel.

Thierry, bevangen door de dwaasheid, is echter zeer jaloers en poogt het huwelijk te verhinderen. Tevergeefs echter. Hij wordt tijdelijk gevangen gezet, maar de koningin verleent hem gratie. Eenmaal vrij wordt hij aangevallen door de waanzinnige Argon, die de macht van *de steen der dwaasheid* heeft onderkend. Hij ontvreemdt Thierry de steen, maar verliest die op zijn beurt aan de vogel van Rabal de dwerg. Zo eindigt de strip alsnog op een sprookjesachtige wijze, nadat het eerste deel zo veelbelovend begonnen was. Want nu de *steen der dwaasheid* niet meer door Thierry gedragen wordt, 'geneest' hij voorspoedig en keert hij naar de 20e eeuw terug.

Boven: Kinderachtig sprookje, ***beneden:*** gevangen genomen

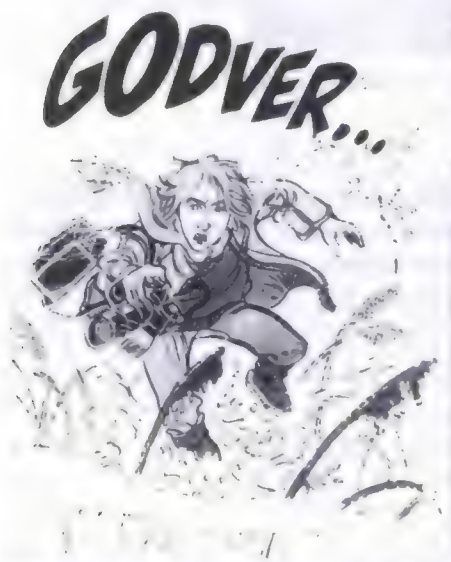

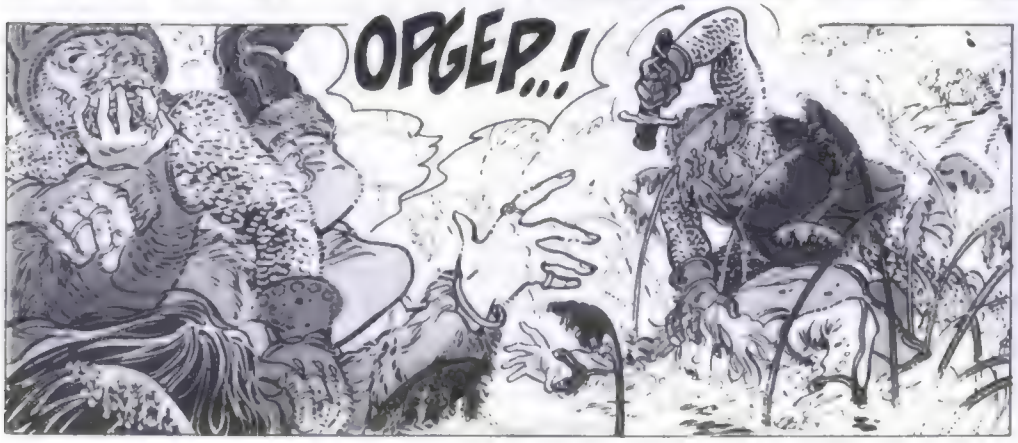

Door dwaasheid bevangen

Tot zover het verhaal, dat hier zo beknopt mogelijk is weergegeven. Om de lezer niet al te zeer te vermoeien, heb ik talloze details nog achterwege gelaten. Dat geeft intussen wel aan hoeveel werk de auteurs van *Het land van langvergeten* gemaakt hebben. De strip lijkt met een knipoog naar de literatuur te zijn geschreven.

Daar wijst niet alleen de oorspronkelijke titel op die, zoals gezegd, veel verwantschap toont met het beroemde boek van Céline uit 1932. Ook andere gegevens staven dat vermoeden. De kleine dwerg Rabal bijvoorbeeld lijkt regelrecht te zijn weggelopen uit *De klokkenluider van de Notre Dame* van **Victor Hugo**. In dat boek is het de lelijke dwerg *Quasimodo*, die optreedt als vertrouweling van een zeer mooie, jonge vrouw. In de strip vervult Rabal dezelfde rol tegenover de (vroeger ook zeer mooie) koningin. Maar literaire verwijzingen maken op zichzelf nog geen literaire lezing van een strip mogelijk. Dat kan pas als de structuur van een verhaal daartoe aanleiding geeft. *Het land van langvergeten* opent wat dat betreft veelbelovend. Al direct in het eerste deel van de serie, *De gevangenen van het moeras* geheten, spelen de auteurs met het literaire thema *verbeelding en werkelijkheid*. Thierry heeft 'schemerige beelden' van het moeras in zijn hoofd. Dan gebeurt er iets vreemds: de beelden worden als werkelijkheid getoond in de vorm van foto's. Zo wordt de lezer geraffineerd met de vraag opgezadeld of de nog volgende avonturen van Thierry echt gebeuren of zich louter en alleen afspelen in zijn verbeelding.

Jammer genoeg houden de auteurs het spel van verbeelding en werkelijkheid niet lang vol. Het is alsof ze de lezer ervan willen doordringen dat Thierry zijn avonturen echt beleeft. Dat wordt al duidelijk in het tweede deel, *Het grote gewest*, als Thierry zijn lotgevallen in het onderaardse gewelf aan Argon meedeelt. Dat moment vormt een breuk in de strip. Alles wat daarna komt is te ver gezocht. Het koninkrijk Galthédoc, de gekke Koning jehan, de verdwenen koningin, de dwerg en niet te vergeten Argon zelf – het heeft allemaal meer van een sprookje dan van een goed verhaal. Wat dat betreft spant deel vier, *De steen der dwaasheid*, de kroon. Het verhaal van de dwerg en diens 'dwaze' steen, die Thierry gek van jaloezie maakt, is te kinderachtig voor woorden.

En dat, terwijl er uitgerekend in dit deel zo'n aardige verteltechniek wordt gebruikt. Het verhaal wordt door Thierry verteld aan een psychiater. Die veronderstelt op de laatste pagina 'dat het koninkrijk, waarover hij praat, alleen maar in zijn mistige brein bestaat.' Maar meteen daarna wordt weer gesuggereerd dat het verhaal 'echt' gebeurd is.

Conclusie

Het land van langvergeten is een strip van gemiste kansen. Het begon zo veelbelovend. Het eerste deel is voortreffelijk, hetgeen ook van een groot deel van het tweede deel gezegd kan worden. De auteurs beginnen gedurfd met hun spel van verbeelding en werkelijkheid en schetsen tevens een intrigerend beeld van het onderaardse gewelf. Zodra Thierry echter ontsnapt is en in de Middeleeuwen verzeild raakt, verandert het verhaal in een kinderachtig sprookje. Eigenlijk hadden de delen drie en vier niet moeten verschijnen. De auteurs hebben zich duidelijk aan hun onderwerp vertild. Ze hadden er beter aan gedaan zich tot twee delen te beperken en het spel met verbeelding en werkelijkheid dienen uit te werken. Dan had het verhaal beknopter verteld kunnen worden èn was voor de lezer de vraag opengebleven of het allemaal echt gebeurd was of zich louter in Thierry's geest had afgespeeld. Nu kent de serie in het begin een literaire aanzet, maar vervalt halverwege in een teleurstellend sprookje.

Het land van langvergeten
Vicomte & Makyo
Oberon 1985-1989
De gevangenen van het moeras
ISBN 90-320-4517-2 (deel 1)
Het grote gewest
ISBN 90-320-5014-1 (deel 2)
De bastaard
ISBN 90-320-5024-9 (deel 3)
De steen van de dwaasheid
ISBN 90-320-5034-6 (deel 4)
Prijs *f*16,95 p.st.
(48 pagina's per deel, kleur, h.k.)

In de Rotterdamse gemeentebibliotheek werd op 9 december 1989 door Theo van den Boogaard **een Stripdocumentatiecentrum geopend. Het programma van de stripdag die rond deze opening was georganiseerd voorzag onder andere in een lezing van** P. Hans Frankfurther **over 'gebruiksstrips'. Aangezien over dit interessante onderwerp tot op heden nog weinig gepubliceerd is, wilden wij U de gedachten van Frankfurther niet onthouden en drukken deze dan ook, met dank aan de auteur, hierbij af.**

STRIP EN COMMU

Samen met U wil ik even dwalen door het rijk van de gebruiksstrip. En als we dat rijk weer hebben verlaten, deelt u hopelijk mijn standpunt dat de toepassingsmogelijkheden van gebruiksstrips even onbegrensd zijn als de fantasie. In het onvolprezen reclame-vakblad *Adformatie* las ik dat ik het op deze plaats zou hebben over strips in de reclame. Toch wil ik 't in veel algemenere zin hebben over strip en communicatie, waarbij we natuurlijk ook de reclame tegenkomen.

Strips, wat zijn dat eigenlijk?

Het dichtst benaderen ze misschien wel het medium film. Ieder getekend plaatje stelt dan een instelling uit die film voor, waarbij de strip een paar uitgesproken voordelen kent. Ik noem:

1. Je hebt geen projector nodig om een strip te bekijken en ook geen donkere zaal. Hoogstens een bril of contactlenzen.

2. Het striplezen is een strikt individueel proces, waarmee je niemand anders hoeft lastig te vallen.

3. Je kunt de strip in je eigen tempo bekijken; vlugger als je iets wilt overslaan, maar ook langzamer als je een plaatje goed in je wilt opnemen.

4. Je kunt zelfs terugbladeren wanneer je iets bent vergeten en dat nog even wilt nakijken.

Er bestaan een heleboel manieren om strip in te delen. De indeling die ik nu zal gebruiken, zou je kunnen afzetten langs een denkbeeldige lijn. Helemaal links op die lijn kom je de strip tegen die alleen bedoeld is voor amusement, voor ontspanning. Helemaal rechts plaats je de strip die informatie moet overbrengen. Je zou kunnen spreken van een boodschappendrager. Geen van deze beide uitersten komt in werkelijkheid voor: iedere strip staat ergens halverwege die lijn en bestaat dus uit een mengvorm van beide elementen. Als je wilt kun je die denkbeel-

HIJ WAS BIJNA MET IEMAND ANDERS GETROUWD
Karel hield van mij... maar waarom danste hij altijd met Annie?
Toen vertelde Lies mij, wat de oorzaak was – mijn „vermoeide huid"!.. en raadde mij het dagelijks gebruik van LUX TOILET ZEEP aan
Nu noemt Karel mij zijn lief vrouwtje! Hij is verrukt over mijn satijn-zachte huid
Een „vermoeide huid" is zo gemakkelijk te voorkomen — geen enkele vrouw hoeft er haar aantrekkelijkheid door te verliezen. Lux Toilet Zeep voorkomt alle rimpels en onzuiverheden, terwijl ze de gelaatsporiën tot nieuw leven brengt. Het zuivere, witte schuim houdt de huid heerlijk zacht en blank.
LUX tegen „VERMOEIDE HUID" TOILET ZEEP
12½ ct

Een klassieke reclamestrip van het zeepmerk Lux

Omslag voor een folder waarop gebruik is gemaakt van een 'striptekenstijl'

DE LOTGEVALLEN VAN PIJPJE DROP
ZOALS VERTELD IN HET WEEKBLAD VAN DE
MAATSCHAPPIJ TOT DETAILVERKOOP VAN PETROLEUM
DE AUTOMAAT
GEBOUW PETROLEA - DEN HAAG

De oudere lezers kennen Pijpje Drop nog wel. Bij afname van een hoeveelheid huisbrandolie verstrekte de handelaar één pagina van deze strip aan de klant. Later werden de pagina's in boekjes gebundeld.

het ware in dienst van de opdrachtgever en zijn ze alleen nog maar pionnen in zijn spel. Deze vorm legt alle betrokkenen een vrij zware verantwoordelijkheid op, zeker als de boodschap zuiver commercieel is. Worden de figuren al te sterk ondergeschikt gemaakt aan de boodschap, dan verliezen ze binnen de kortste keren alle populariteit. Je hoeft in dit verband alleen maar te denken aan het met huid en haar uitleveren van de eertijds razendpopulaire *Smurfen* aan het benzinemerk *BP*. Zulke roofbouw levert de rechthebbende misschien wel een bom duiten op, maar met de figuur is het dan al gauw gedaan.

UNICATIE

dige lijn ook vervangen door twee assen. De ene geeft dan het verstrooiingsgehalte aan en de andere het beïnvloedingsgehalte. Bedrijven of instellingen die een strip laten maken, hebben daar altijd een bedoeling mee. Deze is practisch altijd: mensen beïnvloeden. Zo zal de reclamestrip mensen moeten brengen tot het kopen van een produkt of een dienst; de instructiestrip zal

door

P. HANS FRANKFURTHER

mensen iets moeten leren doen; de voorlichtingsstrip zal informatie moeten overbrengen...altijd zal er iets in het gedrag van mensen moeten veranderen. Nu is de ene mens de andere niet net zomin als alle strips gelijk zijn. Maar: je kunt mensen wel indelen in groepen en die weer verder in subgroepen en in subsubgroepen. Zo ook kun je strips indelen aan de hand van een flink aantal criteria. Als je dit allebei zorgvuldig doet en voor een gesteld doel de juiste strip afstemt op de juiste doelgroep, kan het haast niet anders of die strip sorteert het beoogde effect. In dit geval levert het geld dat aan de strip is besteed datgene op wat je ervan had gehoopt. Natuurlijk speelt ook de distributie nog een grote rol: zorgen dat je strip de doelgroep ook echt onder ogen komt!

In de communicatietheorie spreekt men van zenders (degenen die een boodschap hebben) en ontvangers (degenen die een boodschap ontvangen). Van de zender gaat er een boodschap uit naar de ontvanger. Wanneer tijdens dit proces iets fout gaat, is er sprake van ruis.

Als zender kun je voor je boodschap bestaande stripfiguren gebruiken of deze zelf laten ontwikkelen. Als je bestaande stripfiguren voor je wilt laten werken, kun je kiezen uit twee manieren. De eerste is om ze in hun eigen situatie te laten; in bestaande verhalen dus. In het algemeen zal het hier gaan om premiums die gratis of bijna gratis beschikbaar worden gesteld om een bepaalde handeling aan te moedigen.

Vroeger werden daarvoor nogal eens onverkochte voorraden gebruikt, die dan soms van een nieuw kaftje werden voorzien. Ook worden er, om het doel te bereiken, boekjes speciaal gemaakt en verspreid. Het is in ieder geval nuttig voor de goodwill van de zender.

Aanzienlijk dichter bij zijn doel komt de zender wanneer hij alleen de figuren handhaaft. Hij haakt zodoende in op de bekendheid die deze figuren zich bij het publiek hebben verworven.. Maar: de situaties waarin de figuren zich bewegen zijn verder aangepast aan de boodschap. Hier treden de figuren als

Concordia levensverzekeringen maakt dankbaar gebruik van Marten Toonder's creatie, niet alleen in advertenties maar ook op bijvoorbeeld speelkaarten en lucifersdoosjes komen we heer Bommel tegen

Niet alleen BP leed onder die dalende populariteit – ander gebruik werd volslagen onmogelijk en ook met albumverkoop liep het mis. Ook op *Tom Poes* en *heer Bommel* is veel te lang roofbouw gepleegd, maar gelukkig betrachten de *Toonder Studio's* met onze nationale stripfiguur nu gelukkig een heel wat terughoudender beleid. Ik denk dan aan de creatieve manieren waarop het verzekeringsconcern *Concordia* heer Bommel voor zich laat werken en natuurlijk het eeuwige Tom Poes kattevoer. Ik prijs mij gelukkig iedere dag even de verjaardagskalender te zien hangen waarmee Poes en Bommel mij eraan herinneren dat ik geen water mag verspillen. Die kalender hangt natuurlijk op de plaats waar zulke kalenders horen te hangen.

Hoe is het als je zelf de figuren laat ontwikkelen? Heel eenvoudig, dus: hier bepaalt de zender zelf de eisen waar ze aan moeten voldoen. Hij houdt daarbij zowel met de inhoud van zijn boodschap rekening als met de aard van zijn doelgroep. Hij zoekt dus eerst een op zijn taak berekende scenarioschrijver, waarna een ervaren tekenaar aan diens scenario gestalte geeft. Twee functies die soms in één persoon zijn verenigd. De zender is nu volkomen vrij, de eigen figuren in eigen situaties voor eigen doel te laten optreden.

Nu we iets over de figuren te weten zijn gekomen gaan we ons bezighouden met zeven factoren die de verdere gang van zaken bepalen.

Factoren

1. Hoe komt de strip een doelgroep onder ogen?
Een veel voorkomende vorm is de stripadvertentie, maar beeld-

Soms proberen organisaties door middel van strips attitudes te veranderen en te beïnvloeden. In deze bar slecht getekende uitgave van een werkende jongeren organisatie worden winkelmeisjes opgeroepen om op te komen voor hun rechten. De chef is een door marxistische ogen bekeken karikatuur.

Met deze folder willen de Rutgershuizen het gebruik van voorbehoedmiddelen stimuleren.

QUITTE OF DUBBEL

1. Een vrije avond. Dus er op uit. Ik weet een goeie tent, er kan dus nog van alles gebeuren.

2. Van je ouders hoor je ook altijd hetzelfde: niet te laat thuis komen en GOED OP JEZELF PASSEN!

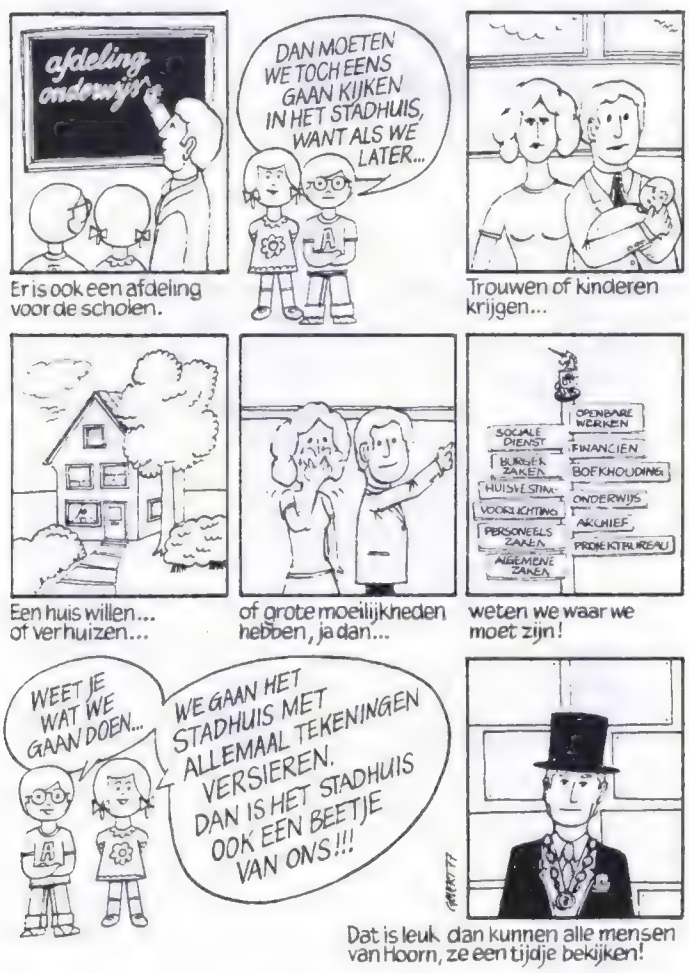
afdeling onderwijs
DAN MOETEN WE TOCH EENS GAAN KIJKEN IN HET STADHUIS, WANT ALS WE LATER...
Er is ook een afdeling voor de scholen.
Trouwen of kinderen krijgen...
Een huis willen... of verhuizen...
of grote moeilijkheden hebben, ja dan...
OPENBARE WERKEN
SOCIALE DIENST
FINANCIEN
BURGER ZAKEN
BOEKHOUDING
HUISVESTING
ONDERWIJS
VOORLICHTING
ARCHIEF
PERSONEELS ZAKEN
PROJECTBUREAU
ALGEMENE ZAKEN
weten we waar we moet zijn!
WEET JE WAT WE GAAN DOEN...
WE GAAN HET STADHUIS MET ALLEMAAL TEKENINGEN VERSIEREN. DAN IS HET STADHUIS OOK EEN BEETJE VAN ONS!!!
Dat is leuk, dan kunnen alle mensen van Hoorn, ze een tijdje bekijken!

Door middel van deze strip probeerde de gemeente Hoorn kinderen kennis te laten maken met het werk van een gemeentebestuur. Het medium is goed gekozen, maar geldt dat ook voor de tekenaar?

wil laten lukken zal er immers alles aan gelegen zijn om het toeval naar vermogen uit te bannen.

Uitbesteden aan gespecialiseerde producenten verdient daarom de voorkeur. Maar: Waar zitten die?

Jammer genoeg kan ik daar geen antwoord op geven. Overal in de wereld van de media en communicatie kom je specialisten tegen. Maar, de toegepaste strip wordt er gewoon 'effe' bij gedaan door een reclamebureau, een drukker, een uitgever, een tekenaar, een schrijver, noem maar op. Met soms magnifieke resultaten en andere keren regelrechte rampen.

Het voordeel van het samenwerken met een specialist ligt voor de hand: de zender kent zijn boodschap en de producent kent de communicatiestrip als een uitermate effectief medium. Honderden tekenaars in ons land beschikken in meerdere of mindere mate over stripervaring. Het is de producent die aan de hand van een reeks criteria vaststelt welke tekenaar in een bepaalde situatie als eerste moet worden benaderd. De eerste maatstaf is een beantwoording van de vraag of deze tekenaar, die door het karakter van zijn werk straks immers zo sterk de sfeer van de boodschap zal bepalen, tevens als scenarist op zal treden. Als dit niet zo is, zal aan de produktie natuurlijk een afzonderlijke scenarioschrijver en misschien ook nog iemand voor de dialogen te pas moeten komen. De producent coördineert dit team dan.

De producent is een onbevangen buitenstaander die zich in eerste instantie helemaal niet voor de boodschap interesseert en dus op zoek gaat naar aspecten die hem fascineren, maar die de zender wellicht niet meer opvallen. Meestal ligt dat aan ieders onvermijdelijke bedrijfsblindheid. Ook economisch is het zelden verantwoord een strip in eigen beheer te laten uitvoeren. Mocht de zender zich zelf nog geen afgerond beeld hebben gevormd, dan is de producent vast wel bereid en in staat hem te adviseren over een optimaal bereik. Dat is dus: de juiste mensen op de juiste plaatsen en onder de juiste omstandigheden de juiste strip onder ogen te laten krijgen.

DE TUIMELENDE TRAP

I.

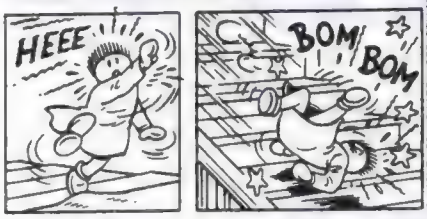

© 1980 BY STANDAARD UITGEVERIJ ANTWERPEN BELGIUM

KLEINE KINDEREN HEBBEN NOG NIET VOLDOENDE BEHEERSING OVER HUN SPIEREN OM ALLEEN DE TRAP OP EN AF TE KUNNEN. HOU ZE DAAROM STEEDS IN HET OOG. ONDER EN BOVEN AAN DE TRAP PLAATS JE EEN TRAPHEKJE.

ER STAAN NOG 33 ANDERE SUSKE EN WISKE STRIPS OP DE AH ZUIVELPAKKEN

VOOR INFORMATIE OVER KINDERVEILIGHEID: STICHTING CONSUMENT EN VEILIGHEID. BEL GRATIS 06-0220 220.

De zijkant van melkpakken werd een aantal weken opgesierd met stripjes waarin Suske en Wiske aandacht besteden aan veiligheid in huis. De stripjes waren vooral voor kinderen bedoeld, in die zin waren de figuren Suske en Wiske goed gekozen.

Jezus zei tegen zijn leerlingen:
'Jullie weten, dat het over twee dagen
Pasen is.
Ik heb jullie verteld, dat ik dan aan
mijn vijanden verraden zal worden.
Die zullen mij aan het kruis hangen.'
Op datzelfde ogenblik was er een vergadering
in het paleis van Kajafas.

Kajafas was de hogepriester.
De leiders van de priesters en van het
volk waren daar bij elkaar.
Ze maakten een plan om Jezus op een sluwe
manier gevangen te nemen en te doden.
Ze zeiden: 'We moeten het niet op het
paasfeest doen.
Anders komen er rellen onder het volk.'

In veel strips met een educatief of beïnvloedend doel wordt nog gebruik gemaakt van onderschriften. Deze bijbelstrip is in feite een vervolg op de oude armenbijbels en nauwelijks moderner te noemen. Hij werd uitgegeven in 1978.

Welke zekerheden kan de zender zich nu verschaffen om binnen de overeengekomen tijd en tegen de overeengekomen prijs aan een strip te komen, die geschikt is voor het overbrengen van de beoogde boodschap?
Om de vakbekwaamheid van de producent te beoordelen kun je die vragen naar zenders die hem al eens iets hebben laten doen, om vervolgens aan hen te vragen hoe de samenwerking is bevallen. Vervolgens kun je informeren naar ervaringen van andere opdrachtgevers uit je eigen kennissenkring. Ook kun je een bescheiden verzameling 'toegepaste' strips aanleggen en naar de wordingsgeschiedenissen daarvan informeren. Vervolgens kun je als zender enig houvast ontlenen aan de manier waarop en de mate waarin de producent zich interesseert voor degene die

a. een communicatieprobleem heeft,
b. een strip wil laten maken om dat probleem op te lossen en
c. jou die opdracht misschien wel toevertrouwt.

Het is immers voor risico en rekening van die zender dat de producent straks misschien aan het werk zal gaan. Deze problemen omvatten niet alleen de visualisering – het verbeelden van de boodschap (zoals in de vorm van tekeningen of foto's en dialogen of andere teksten die de doelgroep zullen aanspreken), maar ook het bereiken van die doelgroep en hulp bij de response-meting. Dat is: kijken of de strip effect heeft gehad. Voor het vaststellen van de betrouwbaarheid van de producent, tenslotte, staan de gebruikelijke kanalen naar banken en informatiebureaus zo nodig open. Het nemen van de beslissing of een bepaald stripproject al dan niet definitief van de grond zal worden getild, kan de zender uitstellen tot hij zich ten aanzien van kwaliteit en prijs een tamelijk nauwkeurig beeld heeft gevormd. De kosten die aan dit onderzoek moeten worden besteed, laten zich uitdrukken in manuren, mandagen of manweken en kunnen oplopen tot enkele duizenden guldens, zonder dat daar overdracht van auteursrecht bij is inbegrepen. Anders zou de opdrachtgever immers in de verleiding kunnen komen het ontwerp van producent A te laten uitvoeren door producent B.
Het zou natuurlijk het mooiste zijn wanneer mijn verhaal zou leiden tot de oprichting van een brancheverenigingen van zulke producenten. Het enige dat een zender dan nog hoeft te doen is die vereniging om een op-specialismen-gerubriceerde ledenlijst vragen.

De fasen

In welke fasen kan men de produktie nu scheiden?
Dat hangt in de eerste plaats af van het antwoord op de vraag of je uitgaat van je doelstelling of van de hoeveelheid geld die je kunt missen.

a. *Het ontwerp.*
Je kunt een kostbaar uitgevoerde strip laten maken met een noodgedwongen gering bereik, maar ook een aanzienlijk eenvoudiger uitgevoerde strip, die dan ook echt 'iedereen' onder ogen komt.
Aan de hand van de doelstelling levert de producent een exposé of synopsis, al dan niet vergezeld van schetsen. De zender kan hierop in velerlei opzicht kritiek leveren: benaderingswijze, beeldvolgorde, striptechniek, woordkeuze, belettering, omvang en tal van andere elementen krijgt hij nu voor het eerst concreet onder ogen. Misschien realiseert hij zich nu pas hoe hij het nu bepaald *niet* wil hebben. Desnoods neemt de producent een andere scenarist en/of tekenaar in de hand. In dit stadium is alles nog mogelijk, zelfs het volledig afkappen van de relatie tussen zender en producent. In ieder geval zal de producent in dit stadium het hele project waterdicht kunnen begroten en een bindende offerte kunnen uitbrengen. Aan de hand daarvan kan de zender de financiële gevolgen van zijn wilde plannen dan volledig overzien.

b. *De afwerking.*
De verdere afwerking is nu een kwestie van tijd, geduld en afspraak. Een frequent contact tussen zender en producent blijft noodzakelijk om te kunnen ingrijpen voor het geval de producent een aanwijzing van de zender verkeerd uitlegt. In een

LUISTER EENS, TWEEDLE DEE. IK WIL NU WEL EENS DE ONTWERPEN VOOR ONZE NIEUWE KOLLEKTIE ZIEN
WE ZIJN BEZIG MET 'N PAAR IDEETJES M'NEER MOGUL . . .
IN EEN VAN DE GROOTSTE WERELDSTEDEN, EEN BRUISENDE VAN BEDRIJVIGHEID GONZENDE METROPOOL, TROONT DE MODE MOGUL, DE MAN ACHTER DE SCHERMEN VAN IEDERE TREND, RAGE OF MODE-EPIDEMIE VAN DE LAATSTE JAREN, DE MAN WAAR ALLE MODEKONINGEN U TEGEN ZEGGEN !
WAT DACHT U VAN DEZE STIJL JAREN VIJFTIG
PWÂH! PUIN!
EH STIJL JAREN VEERTIG EH
AiAiAi AiAi!!
MISSCHIEN... STIJL EH DERTIG
BÊÛHH!
UIT M'N OGEN MET DIE ROMMEL!
WE MOETEN EEN NIEUWE KOLLEKTIE HEBBEN . DIE SUKKELS KUNNEN ER NIETS VAN . OP ZO'N MANIER KAN IK WEL WEER OP DE MARKT GAAN STAAN MET GAREN EN BAND !!

'Sturka-mysterie' was een strip die Theo van den Boogaard en Martin Lodewijk maakten voor een kledingmerk. Speciaal voor Sturka werden het verhaal en de karakters bedacht

verhalen kunnen ook als bijsluiter bij produkten en langs eigen kanalen van de zender in omloop worden gebracht. Sommige informatieve strips verschijnen eerst als advertentie en gaan nadien gebundeld een tweede leven tegemoet, maar je komt ze ook tegen op zijkanten van melkdozen en op affiches.

2. Hoeveel ruimte heeft de zender en hoe vaak staat die hem ter beschikking?

Hierbij kan gedacht worden aan wekelijks terugkerende advertentiestrips. Die kennen weliswaar geen doorlopend verhaal, maar er treden wel steeds dezelfde figuren in op. Dat is natuurlijk uitstekend voor de herkenbaarheid van de advertenties. Na het verschijnen van alle afleveringen kunnen ze dan nog in boekvorm worden verspreid.

Natuurlijk kun je ook denken aan eenmalige uitgaven. Meestal komt daarin de boodschap op iedere bladzijde aan bod. Maar, je hebt ook het wat versluierende verhaaltje waarin je er pas helemaal aan het einde achter komt waar het allemaal eigenlijk om was begonnen. Net als bij sommige TV-commercials.

3. Welke grafische mogelijkheden doen zich voor?

Het is hier de druktechniek die zijn eisen stelt, terwijl je je ook nogal eens bij bestaande lay-out hebt aan te passen. Zo maakt het bijvoorbeeld een belangrijk verschil of je in full color mag denken of dat de mogelijkheden beperkt zijn tot zwart/wit. Waarmee ik overigens niet wil beweren dat zwart/wit geen voordelen boven kleur zou hebben.

4. Als er behoefte is aan tekst, hoe kan deze dan het beste worden verwerkt?

Wanneer alle gegevens gemakkelijk in dialogen kunnen worden weergegeven, doe je er wijs aan je aan te sluiten bij de meest ingeburgerde vorm: de balloonstrip, waarbij de dialogen in wolkjes staan die als het ware uit de monden van de figuren komen. Door een juiste plaatsing in het vlak zorgt de tekenaar er dan voor dat deze in de gewenste volgorde worden gelezen. De soort letters voegt daar dan zonodig informatie over de gemoedstoestand van de figuren aan toe. In plaats daarvan of zonodig daarbovenop kunnen er toelichtende teksten onder de plaatjes komen te staan. Zulke strips noemen we tekststrips.

5. Hoe zien de figuren eruit?

Al 550 jaar voor Christus deed Aesopus de slimme vondst dat sommige boodschappen beter overkomen als je ze door een dier laat overbrengen. Uitgangspunten bij het kiezen van een diersoort als drager van een boodschap zijn dan ook vaak aan dat dier toegeschreven kenmerken, zoals slimheid, domheid, snelheid, traagheid, nieuwsgierigheid, slechtheid...nou ja, noem maar op. Het wemelt dan ook van de strips waarin dieren mensen voorstellen die lopen, spreken en alledaagse bezigheden verrichten. En het aantal beren dat in strips optreedt is helemaal niet meer te tellen. Natuurlijk kun je ook je toevlucht nemen tot mensen. Zelfs strips zonder figuren kunnen heel goed boodschappen overbrengen. Ik noem ze maar even abstracte strips.

6. Hoe moeten mensen in de strips worden weergegeven?

De beide uitersten zijn de letterlijk fotografisch nauwkeurig weergegeven figuren en de karikaturale interpretaties. Het ligt voor de hand dat iedere tekenaar vastgeroest zit aan zijn eigen stijl. Met name bij het ontwikkelen van eigen figuren is het dan ook zaak je grondig te oriënteren op de mogelijkheden die tekenaars te bieden hebben. Hun talent, of het ontbreken daarvan, vormt immers de enige –en niet onaanzienlijke–

Toon van Driel tekende een aantal strips voor het horlogemerk Lorus die eerst als advertentie verschenen in kranten en weekbladen en daarna in boekvorm verschenen

beperking. Bij die keuze kan dan de verhouding een rol spelen tussen het gewicht dat je aan het beeld toekent en de betekenis die aan de tekst wordt gehecht. Bij sommige beeldverhalen spelen de minitieus uitgewerkte tekeningen immers de hoofdrol, terwijl de tekenaar zich bij de andere strips tot vluchtige schetsjes kan beperken omdat het accent bijna helemaal bij de teksten ligt.

7. Valt er iets te zeggen over de relatie tussen verstrooiing en beïnvloeding?

Als wij ervan uitgaan dat beide elementen op getallen zijn te waarderen, dan zou de vraag ook kunnen luiden: Hoeveel gram honing gaat er in hoeveel gram koek? Biedt de omvang van het budget en daarmee de beschikbare oppervlakte genoeg 'ruimte' dan kan de zender zich veroorloven zijn boodschap als een paasei in een grote tuin te verstoppen. Een andere oplossing die wel wordt toegepast is dat je naast of onder de strip met zijn benadering, in verhaalvorm je kille feiten vermeldt.

In het algemeen denk ik dat de boodschap naarmate die een minder commercieel doel nastreeft het medium strip in sterkere mate zal kunnen binnendringen zonder afbreuk te doen aan de aandachtswaarde. Je bent dan nog maar één stap verwijderd van de door velen als *puur* ervaren amusementsstrips. En als je die een beetje beter bekijkt, ontdek je al snel dat ook die altijd iets aan je opvoeding proberen te doen. En dat geldt zeker niet alleen voor werk van Jaap Vegter zoals dat wekelijks in Vrij Nederland staat.

De specialist

Akkoord, zal iemand zeggen, dat educatieve stripverhaal zie ik wel zitten, maar: *Hoe kom ik er aan?*

Daar staan verschillende wegen voor open. In het eenvoudigste geval huurt de zender een hem of haar toevallig bekende tekenaar in, met wie hij samen het verhaal opzet. Helaas doet deze situatie zich nog veel te vaak voor. Ik zie daar niets in. Het toeval speelt dan een veel te grote rol. Iemand die communicatie

EEN NIEUWE SUSKE EN WISKE BIJ GOUDKUIPJE VOOR f.1,95*
SUSKE EN WISKE
HET GOUDEN KUIPJE
INFO STRIP
Standaard Uitgeverij n.v. / Antwerpen
vertegenwoordigd door Wavers Produktiemaatschappij Ruiswijk

Speciaal voor ERU is er een nieuw Suske en Wiske album uitgebracht. Een unieke uitgave, die u voor slechts f 1,95* of BF 38* kunt bestellen. Het album bevat een compleet nieuw avontuur van Suske en Wiske, waarin ze te maken krijgen met een tovenaar uit een ver verleden, die belust is op goud. Maar behalve dit stripverhaal staat er ook in hoe ERU die smakelijke kaas maakt, en u vindt er voortreffelijke recepten om eens op een andere manier te genieten van Goudkuipje, Goudkuipje met Kerrie, Pikantje met Sambal, Pikantje Rookvlees en Goudlijntje Light.

Studio Vandersteen produceert regelmatig albums voor opdrachtgevers met een commercieel of idealistisch doel. Daarbij maken de opdrachtgevers dankbaar gebruik van de populariteit en bekendheid van Vandersteen's creaties

Deze instructieve strip verscheen eerst in De Telegraaf en later als boekje. Het laat mensen in stripvorm kennis maken met de skisport

OMDRAAIEN
OM 180 GRADEN TE KUNNEN DRAAIEN LAAT IK MEESTAL DE ZOGEHETEN SPITZKEHRE UITVOEREN. EERST GOED STILSTAAN, ZOALS HIER. ZONDER STOKKEN WORDT GEDEMONSTREERD. DAN BEGINNEN.
DE RECHTERSKI (HET LINKERBEEN OP DE TEKENING) WORDT AAN JE ACHTERZIJDE NAAST DE ANDERE GEZET.
DOOR HET GEWICHT OP DEZE SKI OVER TE BRENGEN KAN DE ANDERE ERBIJ GEPLAATST WORDEN.
PAS OP: HET LIJKT GEMAKKELIJKER DAN HET IS. VEEL EN VAAK OEFENEN!

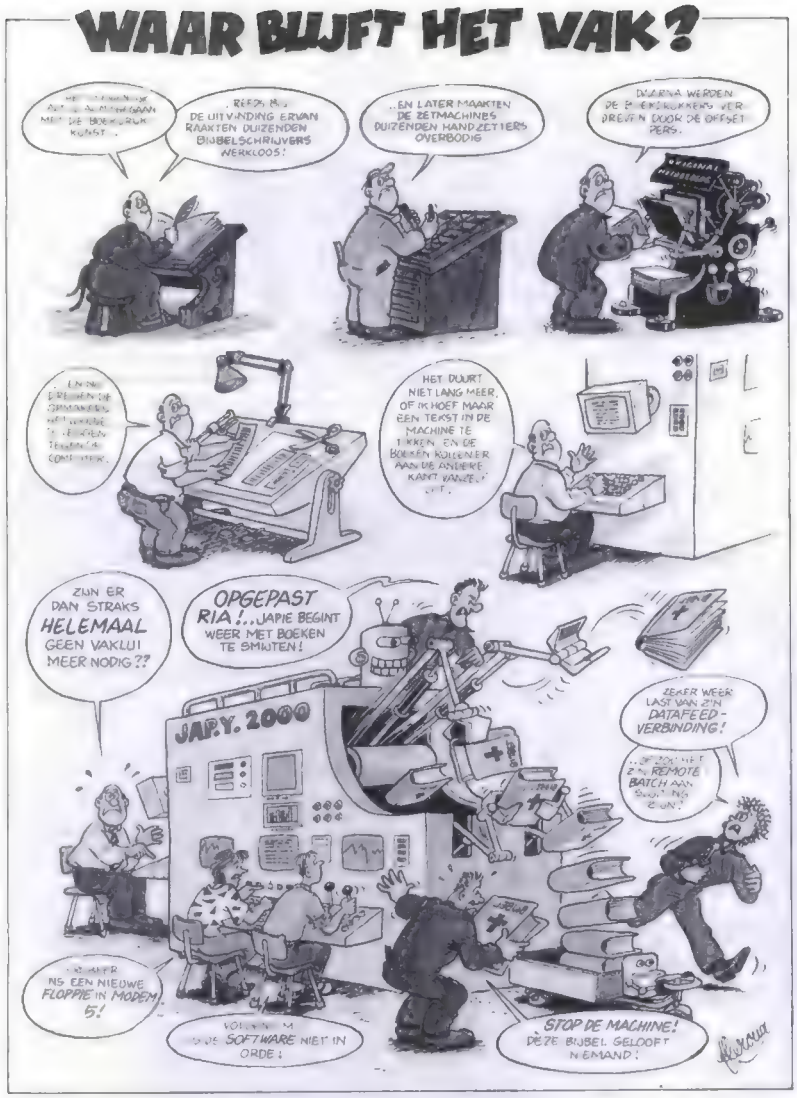
WAAR BLIJFT HET VAK?
DE UITVINDING ERVAN RAAKTEN DUIZENDEN BIJBELSCHRIJVERS WERKLOOS!
..EN LATER MAAKTEN DE ZETMACHINES DUIZENDEN HANDZETTERS OVERBODIG
DAARNA WERDEN DE BOEKDRUKKERS VERDREVEN DOOR DE OFFSET PERS.
HET DUURT NIET LANG MEER, OF IK HOEF MAAR EEN TEKST IN DE MACHINE TE TIKKEN, EN DE BOEKEN ROLLEN ER AAN DE ANDERE KANT VANZELF UIT.
ZIJN ER DAN STRAKS HELEMAAL GEEN VAKLUI MEER NODIG??
OPGEPAST RIA!..JAPIE BEGINT WEER MET BOEKEN TE SMIJTEN!
JAP.Y. 2000
ZEKER WEER LAST VAN ZIJN DATAFEED-VERBINDING!
NS EEN NIEUWE FLOPPIE IN MODEM 5!
SOFTWARE NIET IN ORDE!
STOP DE MACHINE! DEZE BIJBEL GELOOFT NIEMAND!

Werken aan werk was een TV-serie van Feduco. Bij de serie hoorden brochures over verschillende sectoren van de arbeidsmarkt. Een soort samenvatting werd telkens op de laatste pagina gegeven in de vorm van een strip. Een aardige vondst was dat de vorm van deze strip aansloot bij de aard van het besproken werk.

Een stripelement (in dit geval een gedachtenwolkje) gebruikt op een folder over energiebesparing

WEDSTRIP

wie vult de nevensteande balloons met de meest originele tekst?

het ligt in de bedoeling de prijs vandaag nog uit te reiken. wilt u daarom dit wedstripformulier s.v.p. zo spoedig mogelijk inleveren?

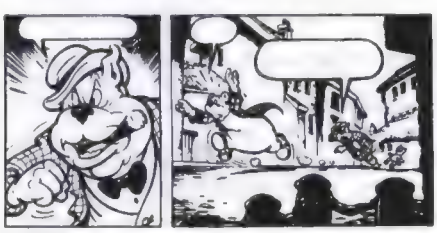

Wie de lezing heeft gehoord in Rotterdam kent hem: de wedstrip. Eén van de vele manieren waarop strips als uitgangspunt kunnen worden gebruikt voor spelletjes en puzzels

ideaal geval is het nu zo dat met het drukklare werk, de werktekening, eerst een onderzoeksfase wordt ingegaan om na te gaan wat er van de inhoud blijft hangen en op welke manier de informatie wordt verwerkt. Bij een dergelijk communicatieonderzoek heb je de keuze tussen vrije gesprekken en gesloten onderzoeken. Daarbij worden de proefpersonen dan met het werk zelf geconfronteerd, of met dia's ervan. Onderzoekers met ervaring op dit gebied blijken al aan de hand van gesprekken met enige tientallen proefpersonen opmerkelijke conclusies te kunnen trekken.

Het effect dat een educatieve strip sorteert, kan ook worden gemeten door naar iemand te kijken of door iemand vragenlijsten te laten invullen. Je merkt het dan nog op tijd als iets verkeerd – of helemaal niet – wordt begrepen.

Zeker als er genoeg geld is, zou de zuinigheid de wijsheid bedriegen, wanneer er niet een deel daarvan voor onderzoek zou worden gereserveerd. Daarmee verklein je het risico dat ieder medium nu eenmaal kenmerkt. En dus ook de toegepaste strip.

Daarmee is fase **c.** van *vermenigvuldiging en verspreiding* aangebroken. In het midden latende of de producent zich er ook in dit stadium nog mee blijft bemoeien, moet verschil worden gemaakt naar:

- het laten drukken en daarna zelf zorgen voor distributie van de strip;
- het huren van 'ruimte' in een al bestaand blad of andere uitgave, die de beoogde doelgroep vanzelf bereikt, zodat produktie en distributie onder één noemer zijn onder te brengen. Daar is dan wel het nadeel aan verbonden dat je in feite als onderhuurder optreedt en daardoor misschien geen 'bord op de gevel mag spijkeren'. Maar, dat geldt natuurlijk net zo goed voor andere media.

Conclusie

De toegepaste strip blijkt in ieder geval één van de meest gerichte overbrengingsmogelijkheden van een boodschap met de grootst denkbare lezerskring per verspreid exemplaar. Zeker wanneer de omslag een beetje uitdaagt, zul je, als je ergens een strip ziet liggen, moeilijk de verleiding kunnen weerstaan om 'm op te pakken en erin te gaan bladeren. Als de eerste bladzijde je boeit zul je 'm waarschijnlijk niet meer wegleggen voor je 'm uit hebt.

Kortom.

P. Hans Frankfurther (57) is in het dagelijks leven directeur van een filmproduktiebedrijf. Hiervoor werkte hij enige tijd bij de Toonder Studio's. Hij was in 1967 oprichter van Het Stripschap.

Het mooiste uit twee werelddelen

door
HANS POLS

Raw werd in 1980 opgericht door Art Spiegelman **en zijn vrouw** Françoise Mouly **na een reis naar Europa.**

Het oprichten van Raw kwam direct voort uit die reis, tijdens welke ze kennis hadden gemaakt met het goede Europese stripverhaal. Van begin af aan was Raw een tijdschrift waarin het fijnste en modernste van Europese en Amerikaanse bodem een plaats vond. De voor ons meest bekende namen van medewerkers aan Raw zijn die van **Joost Swarte**, **Ever Meulen** en **Kamagurka** en deze namen geven al aardig aan wat Raw voor een blad is. We vinden er een veelheid aan stijlen in terug, maar wat alle artiesten die er in publiceren gemeen hebben is dat ze het stripverhaal serieus nemen en beschikken over ontegenzeggelijk grafisch talent. Ik noem nog **Munoz** en **Sampayo**, **Tardi**, **Mariscal**, **Panter**, **Mark Beyer**, **Charles Burns**, **Jerry Moriarty**... kortom: de voorhoede van het stripverhaal.

Lange tijd was Raw het best bewaarde geheim van een handjevol stripdeskundigen, net als overigens het werk van voornoemde tekenaars. Daar kwam verandering in na het verschijnen van *Maus*, **Art Spiegelman**'s ontroerende relaas van de speurtocht naar het concentratiekampverleden van zijn vader. Het succes van Maus leidde ertoe dat er ook meer belangstelling voor Raw ontstond, tenslotte het blad waarin Spiegelman Maus voorpubliceerde.

De eerste nummers van Raw zijn inmiddels uitverkocht en op de verzamelaarsmarkt veel geld waard. Gelukkig stelden de redacteuren van Raw een bloemlezing samen uit de eerste drie nummers die onder de titel *Read yourself Raw* al enige tijd geleden verscheen, maar nu dankzij de import van *Penguin Books Nederland* goed in de boekhandel verkrijgbaar is. In *Read yourself Raw* zijn bijdragen opgenomen van onder meer **Burns**, **Mariscal**, **Beyer**, **Bruno**, **Richard** en **Kathy Millet**. Opvallend (door zijn lengte) is de bijdrage van **Munoz** en **Sampayo**. Wie alleen nog *Alack Sinner* kent, doet er goed aan *Mister Wilcox, mister Conrad* te lezen om te zien waartoe deze heren in staat zijn.

Read yourself Raw heeft hetzelfde grote formaat als de eerste acht nummers. Vanaf nummer 9 wordt Raw uitgegeven door Penguin op hetzelfde formaat als Maus. Het achtste hoofdstuk van Maus is meteen één van de opvallendste bijdragen aan dit nummer.

Voor wie het zevende hoofdstuk heeft gemist (dit stond in Raw acht) is er vooraf gaand aan het achtste een samenvatting opgenomen. Waren er in Maus al twee niveaus (hoe Art's ouders Auschwitz overleefden en Art's relatie met zijn vader), in hoofdstuk 8 - dat deel uitmaakt van het tweede boek - is hier een derde laag bijgekomen: de reacties vanuit de wereld op Maus. Het succes van Maus had in eerste instantie een verlammende werking op de auteur en ook hierover is Art Spiegelman ongelooflijk eerlijk. We zien hem zitten aan zijn tekentafel, terwijl daarnaast de stapels lijken liggen zoals we die kennen van foto's die in Auschwitz genomen zijn.

Maar Raw 9 (of Vol.2 No.1) is niet alleen waardevol door dit ontroerende nieuwe hoofdstuk van maus, alle bijdragen, hoe verschillend soms ook zijn van hoge kwaliteit. Een paar voorbeelden: **Charles Burns** tekende een huiveringwekkend horrorverhaal in een uitgewerkte en uiterst koele stijl, van **Swarte** is een gag opgenomen, onalledaagse beelden zijn er van **Kaz**, **David Holzman** en **Pascal Doury**. De in Nederland nog erg onbekende **Mattotti** leverde een fraaie bijdrage en hetzelfde kan gezegd worden van **Loustal** en **Mariscal**. Een beetje in dezelfde sfeer als Loustal is de bijdrage van **Baru**: *Public baths*.

Raw 9 biedt ruim 200 pagina's topkwaliteit.

Read yourself Raw en Raw 9 worden geïmporteerd door Penguin Books Nederland en kosten respectievelijk f40,35 en f33,55

At least fifteen foreign editions are coming out. I've gotten 4 serious offers to turn my book into a T.V. special or movie. (I don't wanna.)
In May 1968 my mother killed herself. (She left no note.)
Lately I've been feeling depressed.
Alright Mr. Spiegelman... We're ready to shoot!...

Taco Zip 1

Cromheecke & Fritzgerald
Gezellig & Leuk 1989
ISBN 90-5026-015-6
Prijs *f* 9,95
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Eindelijk weer eens een strip die de pennen in beweging zet!
Welke strip kan zich in deze dagen nog controversieel noemen? *Taco Zip* in elk geval. Toen de *Volkskrant* een jaar geleden *Linke Loetje* verving door deze stop-comic van Antwerpse bodem, kwam er een lawine van reacties los. Het abonneebestand verdeelde zich in twee elkaar fel bestrijdende kampen en de brievenpagina weerspiegelde wekenlang wat de Volkskrantlezer echt bezighoudt: hoe leuk is leuk, waar mag een mens wel en niet om lachen en welke grafische eisen stelt humor eigenlijk? Het antwoord op al die vragen is voor de goede verstaander te vinden in de eerste bundeling van Taco Zip.
172 maffe grappen door een cast, bestaande uit een politievarken, zijn chef-muis, een eendje, een klein varkentje, een sprekende boom en een buitenaards wezen met grote voeten. Zon en maan spelen vaste gastrollen. Zo'n strip, dus.
En dan ook nog bijna elke dag leuk, mits je gevoelig bent voor de heel eigen humor van **Fritzgerald** en **Cromheecke**, de makers van Taco Zip. Liefhebbers van *Heinz* kunnen de gok gerust wagen. Terecht is het boek verschenen bij Uitgeverij Gezellig & Leuk, in de *Gezellig & Leuk Collectie*, zoals de achterkant vermeldt.
Papier, druk, vormgeving en bindwerk zijn zoals we gewend zijn van deze uitgeverij: prachtig.

JL

Heinz 4: Te gek Heinz
Heinz 5: Dr. Jekyll and Mr. Heinz

Windig & De Jong
Gezellig & Leuk 1989
ISBN 90-5026-013-6 (deel 4)
ISBN 90-5026-014-4 (deel 5)
Prijs *f* 12,90 per deel
(72 pagina's, zwart/wit, s.k.) deel 4
(80 pagina's, zwart/wit, s.k.) deel 5

En het gaat maar door. Uitgeverij Gezellig & Leuk is met een inhaalactie bezig: De boekuitgaven van *Heinz* liepen een jaar achter bij de dagstrip, daarom verschijnt nu met de regelmaat van de klok een nieuw deel. Zo vaak zelfs, dat deze bespreking de delen 4 en 5 moet combineren. Nadat het tweede en derde deel (ook al gecombineerd) genomineerd werden als *Album van het Jaar 1989*, doet het duo **Windig en De Jong** nu een gooi naar dat van komend jaar, met *Te Gek Heinz* en *Dr. Jekyll and Mr. Heinz*. Deze delen uit de biografie van de kater-met-karakter omvatten de periode mei '88-mei '89, waarin Heinz onder meer te kampen heeft met geheugenverlies, een aap in huis, diens irritante maar o-zo-populaire uitvindingen, de Heinz-zak-rage, monstervorming en een Duitstalige naamgenoot. Tussendoor maakt hij uitstapjes naar Mexico, de boerderij van Theun en een verre planeet, waar hij problemen met het gezag krijgt. De hieruit voortvloeiende, Alice in Wonderland-achtige, rechtszaak resulteert in een kort bezoek aan het klassieke Rome waar Heinz de keizer, en de lezer, danig weet op te vrolijken.
Voeg daarbij nog een astrologiekick, een logeerpartijtje, de wc-eend, een Van Gogh-manie, een kinderspelletjes-verslaving, een plaag-aanval, de terugkerende elementen als feest- en hoogtijdagen en de traditionele desastreuze uitjes van Govert met zijn echtgenote, dan vraag je je nog maar één ding af: wanneer verschijnt het volgende deel?
N.B. Verzamelaars kunnen niet zonder twee exemplaren van **Te Gek Heinz!**

JL

Hij, op weg naar het bed van de zon

Auclair & Riondet
Casterman 1989
ISBN 90-303-8396-8
Prijs *f* 26,90
(104 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Claude Auclair, de Kelt, de mysticus, laat zich het liefst bij zijn stripverhalen inspireren door animistische diensten en gnostische systemen, dat wil zeggen dat zijn scheppingen een wijsgerig systeem ambiëren waarin enerzijds wordt geclaimed dat alle levende maar ook ogenschijnlijk levenloze dingen een ziel hebben en anderzijds dat de mens één is met zichzelf èn de wereld om zich heen. Exemplarisch voor deze stelling is *Hij* tot stand gekomen in samenwerking met schrijver **Riondet**. Daarin wordt in een vroeg stadium ingegaan op de strijd van het goede tegen het kwade, gestalte krijgend in een viertal mensen waarvan drie (mannelijk) bewust en één (vrouwelijk) onbewust oftewel God de Vader, Christus God de Zoon, de Heilige Geest = de Moeder en de Schaduw, de verleider, die zich offert en bekeert. Het verhaal speelt zich af in een niet nader aangegeven tijd, een paar eeuwen na het begin van de christelijke jaartelling; de aarde oogt nog lekker rustig. Een troep nomaden trekt door de winter naar grazige lenteweiden. De leider, een oude sjamaan met de welluidende naam *De Stem van Allen*, hoort zijn mensen de weg te wijzen en tegelijk te waken over de beweging in de wereld. Dromend, mediterend en in telepatisch contact met zijn kleinzoon *Hij*, ziet hij dat het beginpunt en het eindpunt der schepping rust in het bed van de zon. Het leven op aarde is een vreemde wirwar van knopen die soms zo hard zijn aangetrokken rond het hart dat de knoop van de onderbuik geen bloed meer oppompt behalve voor kwade veldslagen. Daarmee geeft de sjamaan al aan dat de mens vooral vast zit in het aardse, het materiële. Dit wordt nog eens bevestigd door de liaison die opbloeit tussen zijn dochter, de moeder van *Hij*, en een zich indringend stamhoofd.

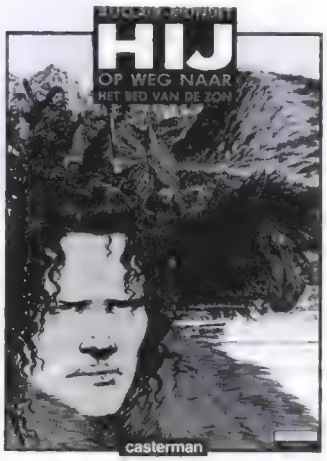

Dit vreemdgaan blijft niet onopgemerkt. Haar man, niet in staat om in de wereld van anderen door te dringen door het vastzitten in de stof, wordt door de mediamieke Hij attent gemaakt op de verleider. De strijd ontbrandt, waarbij voorbij wordt gegaan aan de gezegden van een oude stamvrouwe waarin het belang van *Hij* voor de stam wordt benadrukt; elke vorm van egoïsme dient te worden vervangen door altruïsme. Het stamhoofd dat zich heeft opgedrongen komt tot inkeer en laat zijn vlees met rust. Ondertussen zoekt de stam tevergeefs naar een goede oversteekplaats van een brede stroom om het troostrijke vruchtbare dal te bereiken. Om zijn troep ter wille te zijn roept de sjamaan de goden aan. Deze keren zich tegen

de mens. Tijdens een afschuwelijk noodweer dat volgt op de aanroeping wordt de karavaan gedecimeerd; *Hij* valt ten offer opdat de rest leve. Tijdens de volgende rouw boet de verleider van de moeder van *Hij* door zijn ogen te offeren zodat niets hem meer kan afleiden; de weg naar het innerlijk ligt open. De stem van de gestorven *Hij* zal hem sturen; de vader en de moeder trekken zich terug van het profane. Het boek eindigt met een filosofische uitspraak: ...beleef de roem, hecht je aan de schande, wees het dal van de wereld, wees het ravijn van de wereld, wie het ravijn van de wereld is, zal nooit de constante deugd verliezen maar zijn jeugd hervinden...

De boodschap is onverhuld. Zoek je Zelf, gebruik geen geweld, noch in gedachten, woorden en daden, want anders zal dat jou vermorzelen. Zoals zo vaak bij **Auclair** gaat het in het onderhavige geval om een initiatie-verhaal waarbij de hoop wordt verbeeld dat de mens geestelijk groeit en het middenpad zal betreden dat hem naar de poorten van realisatie zal leiden. Er wordt weer prachtig gespeeld met licht en donker. Het verhaal is vol symboliek, maar ook vol pathetiek en melodrama. Dat doet allemaal niets af aan de stripkunst van **Auclair** of de vertelkunst van **Riondet**. Het is een schitterend en waardevol album dat de top 10 van 1989 waardig is.

RB

Kruimeltje

Matena
Oberon 1989
ISBN 90-320-7531-4
Prijs *f* 14,95
(60 pagina's, kleur, h.k.)

Het ligt in de bedoeling, dat dit de eerste stripversie van een reeks(je) kinderboeken is; en als dit een belofte voor de reeks inhoudt, mag men zich met recht op de rest verheugen. Het verhaal uit 1924 is op zich tijdgebonden, met een duidelijk voorliefde voor lichte sentimentaliteit, verborgen onder een *stoere jongens, ferme knapen*-image. het is een behoorlijke opgave dit verhaal in 1989 opnieuw te ver-

tellen en te verbeelden. En daar slaagt de tekenaar in: het verhaal wordt rechttoe rechtaan verteld, zonder overdreven tranen en verdriet, maar ook zonder de onderliggende ellende te verhullen. De tekeningen geven een prachtig beeld van Rotterdam in de jaren '20, waar wintertaferelen en een kijkje bij de haven niet ontbreken. Ik kan me het plezier van **Matena** voorstellen bij het herscheppen van zo'n jongenswereld, waar helden- en schurkenverhalen verweven zijn met de tot de verbeelding sprekende ellende van een (vermeend) weeskind. En dat alles natuurlijk met het onontkoombare *happy end*. Misschien wat te zoet voor de liefhebbers, maar ik vond het prachtig.

PdB

Les aventures de T.N.T. et Filou contre Mister Georges

Anoniem
Bachi Bouzouks 1989 (illegaal)
ISBN geen
Prijs Bfr.450
(28 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Dit uitgaafje, anoniem, illegaal en voor de vorm met de imprint *Hors Commerce*, is een soort vervolg op *Tintin à Hollywood* (zie Stripschrift jaargang 22, nummer 6, blz. 28). Kennelijk heeft zich een nieuwe tekenaar aangemeld, want de stijl is wat actueler en (daarom?) minder trefzeker. Al dit soort uitgaven bewijst telkens weer dat de stijl van Hergé zonder veel talent amper te imiteren valt. Over die stijl gaat het juist in dit verhaal. T.N.T. (= Tintin) gaat op zoek naar de leider van de nauwgezette groepering die zich *La Ligne Claire* noemt, een zekere *Sorge Ge*. Hij is degene die Kuifje steeds heeft weten te redden uit hachelijke situaties en blijkt dan ook zijn vader te zijn. Achter het pseudoniem verschuilt zich uiteraard Hergé. Als Kuifje daar eenmaal achter is, vraagt Hergé hem de leiding van *La Ligne Claire* over te nemen, omdat hijzelf daar te oud voor wordt. Uiteraard (?) weigert Kuifje dit. Een aardig, maar nauwelijks uitge-

werkt ideetje. De hardnekkigheid waarmee de liefhebbers het stripleven van Kuifje proberen te rekken stemt tot verbazing. Het begint erop te lijken dat hij een eigen leven is gaan leiden.

HB

Le petit 'vingtcinquième'

Supplement officieux des officièlles aventures de Tintin
Anoniem
Editions Rastapopoulos 1989 (illegaal)
ISBN geen
Prijs Bfr.800
(52 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Prijs en oplage (2000 genummerde exemplaren) wijzen er al op dat deze illegale, anonieme Kuifje-*persiflage* een lager doel dient dan bewondering voor **Hergé**. De naam van de fake-uitgeverij *Editions Rastapopoulos* spreekt wat dat betreft voor zich! Daar staat tegenover dat aan de uitvoering en het verhaal de nodige zorg is besteed. Het

album is uitgevoerd als een authentieke aflevering van *Le petit vingtième*, waarop de titel ook een fraaie parafrase is. *Vingtcinquième* slaat op het 25ste Kuifje-album, dat door Rastapopoulos illegaal in de handel is gebracht, waardoor dit album eigenlijk over zichzelf gaat. En Kuifje moet er natuurlijk op uit om dit 25ste album te vernietigen, omdat hij niet naar de pijpen van Rastapopoulos wil dansen. Dit ingenieuze gegeven wordt gevisualiseerd door middel van veel knip- en plakwerk met de vooroorlogse zwart/wit-uitvoeringen. Ze zijn hier en daar ook redelijk netjes bijgetekend, waardoor een aanvaardbaar geheel is ontstaan. De makers moeten wel echte liefhebbers zijn en dat heeft tot gevolg dat de echte liefhebbers dit (te dure) album niet links kunnen laten liggen, lijkt me. Dat Kuifje na de dood van Hergé (en al daarvoor) een totaal eigen leven is gaan leiden is auteursrechtelijk natuurlijk goed fout, maar het volgen van de fantasieën van lezers van Kuifje is prikkelend.

HB

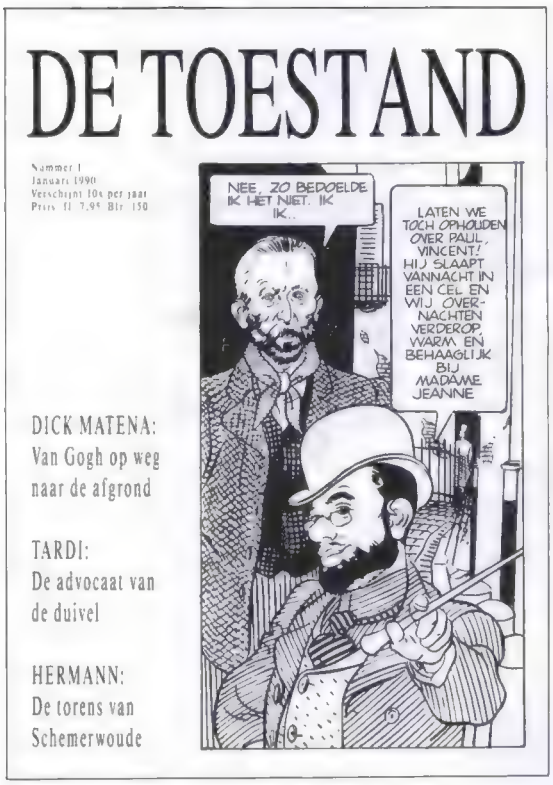
DE TOESTAND
Nummer 1
Januari 1990
Verschijnt 10x per jaar
Prijs fl. 7,95 Bfr. 150
NEE, ZO BEDOELDE IK HET NIET. IK IK..
LATEN WE TOCH OPHOUDEN OVER PAUL, VINCENT! HIJ SLAAPT VANNACHT IN EEN CEL EN WIJ OVERNACHTEN VERDEROP, WARM EN BEHAAGLIJK BIJ MADAME JEANNE
DICK MATENA: Van Gogh op weg naar de afgrond
TARDI: De advocaat van de duivel
HERMANN: De torens van Schemerwoude

De Toestand

Op de Strip-3-Daagse van vorig jaar werd met enige trots het introductie-nummer van *De Toestand* gepresenteerd. Een prachtig ogend blad, 68 pagina's dik met een veelbelovende inhoud. De makers, **Pieter van Oudheusden** en **Peter de Raaf**, hadden dan ook een klein jaar van voorbereidingen nodig om dit nulnummer tot stand te brengen.
Het blad is voor 50 procent gevuld met strips. De andere helft bestaat uit artikelen, interviews en actualiteiten. Momenteel wint het redactioneel het nog, maar dat gaat in de Toekomst veranderen. Na de teloorgang van *Titanic* en *Wordt Vervolgd* is er zeker behoefte aan een dergelijk blad in Nederland. Alleen blijkt uit het voorgaande ook duidelijk de beperking. Want de verkoopaantallen van de beide gestorven bladen waren zo bedroevend, dat er geen overlevingskansen waren.
Door het stoppen van de bladen neemt het publiek een steeds afwachtender houding aan. Peter de Raaf was dan ook zeer teleurgesteld dat er op de Strip-3-Daagse weinig abonnementen genoteerd konden worden. De losse verkoop daarentegen verliep goed. Maar niemand met Titanic en Wordt Vervolgd in zijn achterhoofd durfde zich voor een jaar vast te leggen en dat terwijl De Raaf garandeert dat er zeker tien nummers zullen verschijnen. Aan mensen die zich wel abonneerden, werd beloofd dat zij eind december het eerste nummer in de bus zouden hebben. Het werd uiteindelijk eind januari, maar deze Toestand was het wachten waard.
Al was het alleen maar om te genieten van de vele goede stukken die Pieter van Oudheusden voor het blad heeft geschreven. Beide nummers heeft hij voor 40 procent gevuld. Niet alleen nam hij artikelen, interviews en actualiteiten voor zijn rekening, maar ook enkele scenario's van stripverhalen zijn van zijn hand. De serie die hij samen met **Fred Marshall** in Titanic startte, wordt hier voortgezet en in het eerste nummer lezen we ook nog het verrassende verhaal *Hartsgeheimen*, getekend door **Lian Ong**.
Interessant voor de stripliefhebber zijn vooral de artikelen die slaan op de strips die in het blad gepubliceerd worden. Vooral in nummer 1 springt het interview met **Dick Matena** er uit. Zijn mening over Van Gogh is belangwekkend, mede omdat je zijn visie direct terug kan zien in de eerste pagina's van zijn strip *Gauguin en Van Gogh*.
Hoewel De Toestand overwegend een blad voor stripliefhebbers is, richt het zich niet alleen op deze groep. **Jacques Post** maakt voor elk nummer een interview, of schrijft een artikel of recensies over misdaadromans uit de wereldliteratuur. Misdaad-auteur **Theo Capel**, bekend van het voormalige blad *Thrillers & Detectives*, is elke maand goed voor een column over dit onderwerp.
Verder is **Rob van Eijck** aangetrokken om iets over historische strips te schrijven. Van Eijck is vrij in zijn onderwerpen. Dit betekent vreemd genoeg in het introductie-nummer een stukje over de strip *Kaleunt*. Hoewel over deze strip niet genoeg geschreven kan worden, voegt hij in zijn artikel niets nieuws toe aan de meningen over dit verhaal die door Pieter van Oudheusden in Titanic en door **Wim Berkelaar** in Stripschrift werden geuit.
Trouwens, overlappingen met Stripschrift komen vaker voor. In beide januari-nummers is dit duidelijk te zien. Aandacht in allebei de bladen voor **Tardi** en **Céline**, *Barefoot Gen* en vele actualiteiten. Toch kan het alleen maar goed zijn als er uit verschillende invalshoeken over (dezelfde) strips wordt geschreven. Het maakt de informatie over het stripverhaal alleen maar meer diepgaand en dat is voor iedereen gunstig.
In het tweede nummer, dat ongeveer gelijk met dit nummer van Stripschrift verschijnt, staan behalve de strips van **Hermann** en **Matena** en een uitgebreide nieuwsrubriek ook het tweede deel van het interview met **Dick Matena** en een interview met **Philippe Bertrand**, die onlangs exposeerde in *Galerie Lambiek*. Evenals **Daniël Varenne** overigens, waaraan over enige tijd uitgebreid aandacht zal worden besteed in De Toestand.
In nummer drie kunnen we in ieder geval een strip verwachten van **François Boucq**.
Neem een abonnement: maak *f*60,– / Bfr. 1100 over op gironummer 1557104 of bankrekening 49.88.44.269 t.n.v. Dynamo te Rotterdam.

HD

OPROEP AAN DE LEZERS

In *Eindhoven* zijn op zaterdag 23 december 1989 uit een geparkeerde auto de volgende albums gestolen:
1. *Rikki en Wiske (1946)*, in bijna nieuwstaat, met op de binnenzijde van het omslag een tekening van Rikki en Wiske met signatuur van Willy Vandersteen. 2. *Tom Puss und der fliegende Kalif (1953)*, in bijna nieuwstaat. 3. *Tom Pfiffig und die Gebrüder Wetterzwirn (1954)*, in nieuwstaat. 4. *Tom Pfiffig und das Schottische Ungeheuer (1955)*, in nieuwstaat. 5. *Tom Pfiffig und die lustigen Brüder (1956)*, in nieuwstaat.
Het ging de dief waarschijnlijk niet om de boeken. Deze lagen namelijk niet zichtbaar in de auto (plastic tas). Het ging hem/haar meer om een autoradio en een polstas met cheques, geld, papieren, enz...
Om redenen van privacy vermelden wij de naam van de gedupeerde (die de albums had geleend) hier niet. Indien U inlichtingen kunt verstrekken over de huidige 'eigenaar' van bovengenoemde albums verzoeken wij U vriendelijk om schriftelijk of telefonisch contact met ons op te nemen.
De redactie

Arboris breidt uit

Arboris BV, uitgever van onder meer *Torens van Schemerwoude* en *Elfquest*, wordt uitgebreid met een drukkerij. De drukkerij wordt - net als de uitgeverij - in Zelhem gevestigd in een ruimte die op dit ogenblik in aanbouw is. Halverwege 1990 hoopt **Hans van den Boom** de eerste zelfgedrukte uitgaven te presenteren. De belangrijkste reden voor het opzetten van een eigen drukkerij is, dat Van den Boom het afgelopen jaar veel problemen heeft gehad met zijn (in het buitenland gevestigde) drukkers. De striplezer zal dan ook gemerkt hebben dat veel titels van Arboris vertraging op hebben gelopen. De achterstand in het programma wordt nu langzaam ingelopen en de uitgever hoopt dat in de loop van dit jaar de problemen helemaal opgelost zijn. Drukkerij Arboris gaat, als alles volgens planning verloopt, half april van start.
Intussen staan voor het komende jaar onder meer (de reeds eerder aangekondigde titels laat ik hier buiten beschouwing) de volgende al-

(Advertentie)

2e SALON EUROPEEN DE LA BANDE DESSINEE
2e SALON DE LA PRESSE POUR LA JEUNESSE

GRENOBLE!

GRENOBLE
29 MARS-1er AVRIL

STRIPSCHRIFTREIZEN

Vanwege het grote succes van Grenoble in 1989, organiseert Stripschrift dit jaar de Grenoble Tour '90.
Lezers van dit blad kunnen, bij voldoende aanmelding, mee met de Nederlandse delegatie naar Grenoble in Frankrijk om daar acte de présence te geven op één van Europa's grootste beurzen op stripgebied.
Wij bieden u het volgende aan:
Een geheel verzorgd arrangement. Inclusief toegang.
Vertrek woensdag avond 28 april met luxe touring car (bar, video, toilet aanwezig). Aankomst donderdagochtend in Grenoble.
Direkt toegang tot de beurs. Drie overnachtingen in het luxe Ibis hotel in Grenoble.
Zondagochtend retour naar Nederland.
Het is niet noodzakelijk om van de hotel accomodatie gebruik te maken. Alleen de reis kan ook.
Kosten : *f* 199,00 busreis per persoon
f 395,00 arrangement hotel logies en ontbijt
toeslag één-persoonskamer *f* 90,00)
Een unieke kans om een groot buitenlands stripevenement mee te maken. Bel daarom, als u mee wilt met *Le Compagnie de la BD Hollandaise*, met nummer 020-158067 en laat uw naam, adres en telefoonnummer achter. U krijgt dan zo spoedig mogelijk het inschrijvingsformulier.

STRIPSCHRIFT DOET MEER!

bums op het programma: Nieuwe delen van de verzamelde werken van **Moebius**, deel 2 van *Kronieken van de onlogica*, *Kaliber 38* en *Lotusbloem* deel 3 (beide van **Franz**), deel 2 van *De holle aarde* en een 'vriendenboek' voor **Schuiten**.

HP

Will gaat erotisch

De nieuwe strip van Will (**Willy Maltaite**) en **Stephen Desberg** speelt zich af in een bordeel in het Berlijn van 1930. De titel van deze strip, die waarschijnlijk in juni in de reeks *Vrije Vlucht* bij Dupuis verschijnt, is voorlopig *De groene panter*. Ook staat in deze hardcover-reeks een nieuw album op stapel van **Cosey**. Het verhaal zal zich afspelen in Californië, de Amerikaanse staat die Cosey vorig jaar bezocht.

HP

Kamagurka krijgt TV-show

Binnenkort start de *BRT* met een show rond **Kamagurka**. Het programma krijgt als titel: *Lava*. Ter gelegenheid hiervan zal een nummer van het gelijknamige tijdschrift verschijnen onder de titel *Lava TV*. Het extra dikke (64 pagina's) tijdschrift wordt uitgegeven door *Loempia* in samenwerking met *De Harmonie* en de *BRT*. Eveneens bij Loempia verschijnen de albums van een andere Vlaamse TV-vedette: **Urbanus**. Begin dit jaar is Urbanus als stripheld toe aan zijn vijfentwintigste boekje. (**Willy Linthout** haalt de titelproduktie van **Vandersteen** nog wel in!) Uiteraard zal het verschijnen van dit boekje niet plaatsvinden zonder een feestje.

HP

Brieven in Robbedoes

Met ingang van dit jaar heeft het weekblad *Robbedoes*, na jaren afwezig te zijn geweest, weer een brievenrubriek. Door de jaren heen is *Beste Robbedoes* altijd een goede bron van informatie over de Dupuistekenaars geweest en het laat zich na een paar afleveringen aanzien dat die reputatie wordt hooggehouden. Nieuw in februari in Robbedoes zijn het tweede avontuur van *Captain Starbuck* en het tweede deel van twee van mijn favoriete nieuwe reeksen: *Jimmy Boy* en *Billy the cat*. Van beide strips gaan albums verschijnen, maar waarschijnlijk niet vóór 1991.

HP

Rectificatie Lodewijk

In het vorige nummer van Stripschrift werd abuisievelijk vermeld dat uitgeverij *Ruud Melse* de strip *Lodewijk* van **Peter de Smet** zou gaan uitgeven. Hoewel dit aanvankelijk ook de bedoeling was, is de situatie intussen veranderd. Lodewijk komt nu uit bij uitgeverij *Lombard*. **Rob Harren** heeft de serie aangekocht en zal de strip in oblong-formaat (Heinz-formaat) uitbrengen.

HD

(advertentie)

Te koop, complete Kuifje en Robbedoes, ingebonden, f7000,– per serie, tel. 03494-54554.

Ruilbeurs

Op 10 maart wordt in Cultureel Centrum *De Tamboer* te Hoogeveen een (strip)boekenmanifestatie gehouden.
Van 10.00 uur tot 17.00 uur zal er in de foyer een (strip)boekenbeurs zijn, waarbij antiquarische literatuur, gebruikte (strip)boeken, prenten en tijdschriften kunnen worden aangeboden. Ook specialiteiten op het gebied van strips zijn welkom. Belangstellenden kunnen nog tafelruimte huren voor *f* 8,50 per meter.
Inlichtingen en opgave bij Bob Faber, Schutstraat 173, 7907 CD Hoogeveen. Telefoon uitsluitend tussen 18,00 en 19,00 uur: 05280-66411.

AvO

(Advertentie)

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

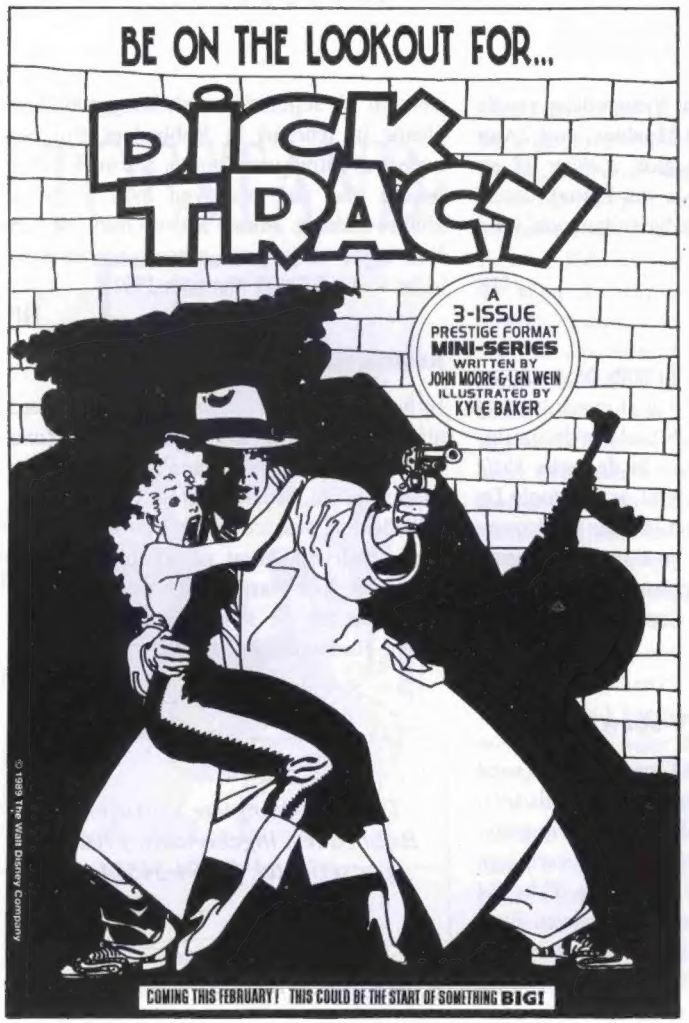
BE ON THE LOOKOUT FOR...
DICK TRACY
A 3-ISSUE PRESTIGE FORMAT MINI-SERIES WRITTEN BY JOHN MOORE & LEN WEIN ILLUSTRATED BY KYLE BAKER
COMING THIS FEBRUARY! THIS COULD BE THE START OF SOMETHING BIG!
© 1989 The Walt Disney Company

Dick Tracy, promotie voor de film

The Adventures of Luther Arkwright

Dick Tracy

Dat er een *Dick Tracy*-film aankomt wisten we, maar dat de *Walt Disney Company* ook een driedelige prestige-formaat-serie op de markt brengt is nieuws. Schrijvers John Moore en Len Wein en illustrator Kyle Baker zullen de in de dertiger jaren door Chester Gould gecreëerde detective gestalte geven. Dit allemaal ter promotie van de nieuwe film met onder anderen Warren Beatty en Madonna. Titel van het stripverhaal is *Big City Blues*. Kosten $3.95 per deel (48 pagina's).

Luther Arkwright

Er zijn van die strips waar je heel veel lovende berichten over leest, maar die je nooit onder ogen krijgt. Vaak komen die onontdekte pareltjes uit Groot Brittannië. Vreemd genoeg zorgen Amerikaanse uitgeverijen zoals *DC* en in mindere mate *Marvel* voor de popularisering van de Engelse strip. De in Europa nagenoeg onbekende Engelse stripmakers worden liefdevol aan de Amerikaanse borst gedrukt en dankbaar ingepast in de typisch Amerikaanse comic-wereld. De Engelsen krijgen op deze manier de kans om hun vakmanschap voor een groter publiek te etaleren. Veel toptalenten, schrijvers en tekenaars, zijn zo uit de tamelijk onbekende Engelse stripwereld uitgegroeid tot stripmakers van wereldformaat. Nu komt *The Adventures of Luther Arkwright* door Bryan Talbot. Moebius noemt dit een perfect voorbeeld van 'de strip die volwassen geworden is'. En volgens Alan Moore loopt de strip qua inhoud en techniek zeker tien jaar vooruit. Laten we kijken of de geruchten waar zijn. *Dark Horse Comics* geeft in negen delen de bekroonde serie uit. $1.95 per deel, 32 zwart/wit-pagina's. Voor wie alvast kennis wil maken met Bryan Talbot: hij debuteerde afgelopen jaar op de Amerikaanse markt in DC's *Hellblazer Annual* nummer 1.

Todd McFarlane

Af en toe krijg ik een punthoofd van de constante veranderingen in de comic-gelederen. Zo blijkt mijn bericht uit Stripschrift 3 van deze jaargang, dat McFarlane aan een *Wolverine*-verhaal werkt voor *Marvel Comics*, weer achterhaald. Had hij net *Amazing Spiderman* verlaten om zich meer te kunnen concentreren op het schrijven van strips, moest hij zich voor *Woolfie* weer aanpassen aan een script van Peter David. En daar had hij geen zin in. Maar hij mag nu wel terzijnertijd zelf een *Wolverine*-verhaal maken voor *Marvel Comics*. Fijn hè?

Big Numbers

Wat we natuurlijk wel zien zitten is Alan Moore's nieuwe stripproject *Big Numbers* (voorheen *The Mandelbrot Set*) met tekenaar Bill Sienkiewicz. Dit is Moore's eerste grote stripproject sinds de *Watchmen* en de verwachtingen zijn daarom hoog gespannen. Wat kunnen we nu weer verwachten van deze meesterlijke scenarist? Moore vatte het samen onder de slogan: Het gaat over ons; wij moeders, dochters, architecten, dieven, politiemannen, rijken, zwarten, enz... Ons werk, de liefde, onze geschiedenis en de toekomst. Over waar we leven. Aanbevolen dus! Twaalf delen, tweemaandelijks, $5.50 per deel (40 pagina's) van Mad Love Publishing Ltd. Verschijningsdatum: april.

Plastic Forks

Ted McKeefer is bekend geworden door de 'Cult'-strip *Eddy Current*. Daarna heeft hij heel lang met zijn volgende project moeten leuren voordat het uiteindelijk bij *Epic Comics* belandde. Het is een toekomstverhaal waarbij de mens een kunstmatige manier van

— door MICHEL NADORP —

voortplanten heeft uitgevonden. De uitvinder daarvan, ene Henry Apt, ondervindt de nare consequenties van zijn vinding aan den lijve. Wanneer hij in een mysterieus ziekenhuis ontwaakt, ontdekt hij dat het apparaat succesvol bij hem geïmplanteerd is. Dan begint zijn jacht op de schuldigen van deze euvele daad. De vierdelige serie, 64 pagina's per deel, full color voor $4.95.

Words without pictures

Wat hebben we nu weer aan onze fiets hangen? Voor het eerst in de geschiedenis een verzameling van proza-verhalen van bekende strip-auteurs, zonder plaatjes?! Nou ja, als je de karikaturen van de auteurs door John Bolton even buiten beschouwing laat. De volgende auteurs achten zich goed genoeg voor proza: Alan Moore (wie anders?), Neil Gaimon, Jon J. Muth, Charles Vess, Stephen Bissette, Mark Evanier en Ann Nocenti. Wie zijn nieuwsgierigheid niet kan bedwingen krijgt voor $8.95 een 200 pagina's tellende collectie. Als John Byrne een boek gepubliceerd kan krijgen (*John Byrne's Fear Book*) dan wij ook, hebben ze vast gedacht. *Eclipse* zag er ook wel brood in en geeft het uit. Maar of wij het ook zien zitten...?

Big Numbers van Alan Moore en Bill Sienkiewicz

Computer Batman

Digital Justice is het eerste gecomputeriseerde *Batman*-verhaal dat bij DC zal verschijnen. De in New York wonende Spaanse stripmaker Pepe Moreno heeft samen met schrijver Doug Murray een 110 pagina's tellende hardcover gemaakt. Moreno maakte daarbij gebruik van de meest geavanceerde computertechnieken. Met behulp van een high definition laser printer is dit waarschijnlijk het beste wat er op dit gebied geproduceerd kan worden. Maar het blijft natuurlijk een computerproduct en geen echt handwerk, al zitten er wel verbluffende effecten bij. Zo bestaat het kleurenpalet van de computer uit meer dan 16 miljoen schakeringen. In dit verhaal moet de Caped Crusader het opnemen tegen een computervirus die zichzelf... *de Joker* noemt. De prijs die voor zoveel hardware-techniek op de toonbank moet worden neergeteld is $24.95.

Calvin & Hobbes

Yes, er komt weer een nieuwe verzamelbundel van Bill Watterson's *Calvin & Hobbes* uit onder de titel *Weirdos from another planet!* Zal dit album antwoord geven op prangende vragen zoals: Durft Calvin's babysitter

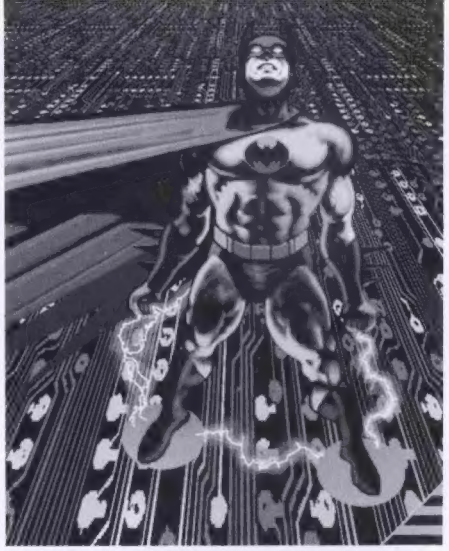

het huis nog te betreden? Zal Calvin ooit zijn huiswerk nog afkrijgen? En zal Spaceman Ziff doorbreken? Voor $6.95 kom je er achter.

Gibbons en Kurtzman

Raar maar waar. Gibbons en Kurtzman hebben samen een zeven pagina's tellend full color-verhaaltje gemaakt. Ze kwamen elkaar tegen op de stripbeurs van *Grenoble* en toen Gibbons zich had voorgesteld aan Kurtzman vroeg deze meteen of hij een verhaaltje van hem wilde tekenen. Gibbons, razend enthousiast, gaf meteen zijn ja-woord. Het verschijnt in Harvey Kurtzman's *Strange Adventures*, dat door Byron Preiss zal worden uitgegeven. Andere medewerkers aan het werkje zullen onder anderen zijn: Robert Crumb en William Stout. Wanneer het zal verschijnen is nog onbekend. Opletten dus!

SUPERPLANET...WHERE EVERYTHING AND EVERYBODY IS SUPER. BUT, THEN, IF EVERYTHING IS SUPER, IS ANYTHING SUPER ?! THINK ABOUT IT !
THINE SUPERSURFER FATHER IS SUCH A KLUTZ, E'EN THOUGH HE DOTH DOETH SO MUCH BETTER WHEN HE DOTH SURFETH IN THE SKY, HE INSISTETH ON SURFING IN THE SURF !
MOM

Gibbons en Kurtzman

NU OVERAL VERKRIJGBAAR!

HET LAND VAN LANGVERGETEN 4

Tekst: Makyo
Tekeningen: Vicomte

f 19,90
Bfr. 395

ISBN 90 320 5034 6

DE STEEN VAN DE DWAASHEID

Thierry Jolinon is terechtgekomen in het Land van Langvergeten, gesitueerd in een gigantisch moeras dat door de mensen in de streek "Het Einde van de Wereld" wordt genoemd. Hij heeft maar één doel: de donkere schoonheid terugvinden aan wie hij zijn hart heeft verloren. In dit laatste deel van de serie loopt Thierry bovendien het gevaar zijn hoofd te verliezen als hij in aanraking komt met de Steen van de Dwaasheid. Een schitterend getekend epos over een individu, verdwaald tussen heden en verleden.

UITGEVERIJ OBERON, HAARLEM